

SIVAS CUMHURİYET ÜNİVERSİTESİ
Sosyal Bilimler Enstitüsü
Felsefe ve Din Bilimleri Ana Bilim Dalı

UYUMLU AİLE ORTAMININ ÇOCUĞUN DİN EĞİTİMİNDEKİ YERİ

Yüksek Lisans Tezi

Mukaddes GÜLTEKİN

Sivas
Aralık 2019

SİVAS CUMHURİYET ÜNİVERSİTESİ
Sosyal Bilimler Enstitüsü
Felsefe ve Din Bilimleri Ana Bilim Dalı

UYUMLU AİLE ORTAMININ ÇOCUĞUN DİN EĞİTİMİNDEKİ YERİ

Yüksek Lisans Tezi

Mukaddes GÜLTEKİN

Tez Danışmanı:
Dr. Öğr. Üyesi Hacı Mustafa KİRİŞ

Sivas
Aralık 2019

KABUL VE ONAY

Üniversite : Sivas Cumhuriyet Üniversitesi
Enstitü : Sosyal Bilimler Enstitüsü
Anabilim Dalı : Felsefe ve Din Bilimleri
Tezin Başlığı : Uyumlu Aile Ortamının Çocuğun Din Eğitimindeki Yeri
Savunma Tarihi :22.11.2019
Danışman : Dr. Öğr. Üyesi Hacı Mustafa KİRİŞ

	Unvanı	Adı Soyadı	İmza
Jüri Başkanı	: Dr. Öğr. Üyesi Kubatalı TOPCHUBAEV		
Üye	: Dr. Öğr. Üyesi Hacı Mustafa KİRİŞ		
Üye	: Dr. Öğr. Üyesi Mustafa MÜCAHİT		

Oy Birliği

Oy Çokluğu

Mukaddes GÜLTEKİN tarafından hazırlanan Uyumlu Aile Ortamının Çocuğun Din Eğitimindeki Yeri başlıklı bu tez kabul edilmiştir.

... / ... /

Prof. Dr. Ahmet ŞENGÖNÜL

ENSTİTÜ MÜDÜRÜ

ETİK İLKELERE UYGUNLUK BEYANI

Sivas Cumhuriyet Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü bünyesinde hazırladığım bu Yüksek Lisans tezinin bizzat tarafımdan ve kendi sözcüklerimle yazılmış orijinal bir çalışma olduğunu ve bu tezde;

- 1- Çeşitli yazarların çalışmalarından faydalandığımda bu çalışmaların ilgili bölümlerini doğru ve net biçimde göstererek yazarlara açık biçimde atıfta bulunduğumu;
- 2- Yazdığım metinlerin tamamı ya da sadece bir kısmı, daha önce herhangi bir yerde yayımlanmışsa bunu da açıkça ifade ederek gösterdiğimi;
- 3- Başkalarına ait alıntılanan tüm verileri (tablo, grafik, şekil vb. de dahil olmak üzere) atıflarla belirttiğimi;
- 4- Başka yazarların kendi kelimeleriyle alıntıladığım metinlerini, tırnak içerisinde veya farklı dizerek verdiğim yine başka yazarlara ait olup fakat kendi sözcüklerimle ifade ettiğim hususları da istisnasız olarak kaynak göstererek belirttiğimi,

beyan ve bu etik ilkeleri ihlal etmiş olmam halinde bütün sonuçlarına katlanacağımı kabul ederim.

11.12.2019

Mukaddes GÜLTEKİN

ÖNSÖZ

İnsan, fitrat üzerine doğar, daha sonra aldığı eğitimler ve içinde bulunduğu ortam onun hayatını şekillendirir. Bireyin fitratının temeli aile ortamında atılmaktadır. Bir Müslüman kendi hayatını nasıl kuracağını ve hayatına nasıl yön vereceğini bilir. Birey, evlilik kararı aldığı anda, eşinin dini yaşantısına da ortak olacağını unutmayarak eş tercihiinde bulunması doğru olandır. Çocuklara, İslam dinini hakkıyla anlatmak, sevgi bağlarıyla güçlendirerek sunmak anne babanın vazifesidir. Çocuklarına, İslam'a uygun huzurlu bir aile ortamı hazırlamak, yine anne babanın görevleri arasında yer alır.

İslam dinine uygun aile ortamlarının olmasında, evlilik kararlarının etkisi vardır. Alınan kararlar neticesinde evlilikler şekil kazanır. Allah'ın emir ve yasakları göz önünde bulundurularak aile saadeti korunmaya çalışılır. Anne babaların doğacak çocuklara, temel İslam bilgilerinin en sağlıklı şekilde nasıl verileceği konusunda bilgi sahibi olması gerekir.

Bu çalışma üç bölümden oluşmaktadır. Birinci bölümde aile içerisinde uyumunun sağlanmasında, eş seçiminde dikkat edilmesi gereken hususlar üzerinde durulmuştur. İslam'ın eş seçimi hususunda nelere önem verdiği araştırılarak, Hz. Peygamberin hadisleri ele alınmış, sahabe hayatlarında eş seçimi konusunda peygamber tavsiyeleri aktarılmaya çalışılmıştır.

Çalışmanın ikinci bölümünde din duygusu ve din eğitimi konularına yer verilmiştir. Din duygusunun kişide fitri olarak var olup olmadığı, din duygusunun ortaya çıkarılmasında ailenin etkisi incelenmiştir. Din eğitiminin ne demek olduğu, çocuğun din eğitimine ihtiyacı ve çocukta din eğitiminin ne zaman başladığı araştırılmıştır. Çocuğun din eğitiminin ailede başladığı vurgulanarak, anne babaların bu konudaki görevleri ele alınmıştır.

Çalışmanın üçüncü bölümünde, çocuklara dini değerlerin hangi dönemde verilmesi gerektiği araştırılmıştır. İslam dininin çocuk eğitimine verdiği önem ele alınmıştır. Genel anlamda çocuklara öğretilecek ibadetler ve ahlak eğitimi üzerinde durulmuştur. Din eğitiminde anne babanın rolleri açıklanmaya çalışılmıştır. Çocukların Allah kavramını doğru anlayabilmeleri için anne babaların yapması gerekenlerden bahsedilmiştir. Sonuç bölümünde ise bu tez çalışmasının amacını

oluşturan, araştırılan konular ve bu çalışmadan ortaya çıkan sonuçlar toparlanarak açıkça ifade edilmiştir.

Çalışmam esnasında, bilgi, görüş, destek ve eleştirileriyle katkı sunan tez danışman hocam H. Mustafa KİRİŞ'e, çalışmamın gelişip boyut kazanmasına destek olan kıymetli hocalarım sayın Kubatalı TOPCHUBAEV'e ve sayın Mustafa MÜCAHİT'e, desteklerini benden esirgemeyen, her daim yanımda olan aileme ve eşime teşekkürü borç bilir hepsine ayrı ayrı şükranlarımı sunarım.

Mukaddes GÜLTEKİN

SİVAS- 2019

İÇİNDEKİLER

İÇİNDEKİLER	i
KISALTMALAR	iii
ÖZET	v
ABSTRACT	vii
GİRİŞ	1
Araştırmanın Konusu	2
Araştırmanın Amacı ve Önemi.....	3
Araştırmanın Yöntemi	4
Temel Kavramlar.....	5
Eş Seçimi	5
Aile Uyumu	5
Din Eğitimi	6
İletişim	6
Din Duygusu.....	7
BİRİNCİ BÖLÜM	9
1. EŞ SEÇİMİ VE AİLE UYUMU	9
1.1. Eş Seçimi.....	9
1.1.1. İslam'a Göre Eş Seçimi	10
1.1.1.1. Evlilik ile İlgili Ayetler.....	11
1.1.1.2. Hz. Peygamber'in Eş Seçimi ile İlgili Tavsiyeleri.....	13
1.2. Aile Uyumu	14
1.2.1. İslam'a Göre Eşler Arasında Uyum.....	16
1.2.1.1. Eşlerin Birbiri Üzerindeki Hakları.....	17
İKİNCİ BÖLÜM	19
2. ÇOCUKTA DİN DUYGUSU VE ÇOCUĞUN DİN EĞİTİMİ	19
2.1. Çocukta Din Duygusu	19
2.1.1. Çocukta Din Duygusunun Gelişimi.....	20
2.2. Çocuğun Din Eğitimi.....	23
2.2.1. Çocuğa Din Eğitimi Vermenin Gerekliliği.....	23
2.2.1.1. Bebeğin İlk Dönemlerinde Dikkat Edilmesi Gerekenler	25

2.2.2. Uyumlu Ailede Çocuğun Din Eğitimi	27
2.2.3. Çocuğun Din Eğitimi Etkileyen Faktörler	31
ÜÇÜNCÜ BÖLÜM	35
3. UYUMLU AİLE ORTAMININ ÇOCUĞUN DİNİ DEĞERLERE İLĞİ VE TUTUMUNA ETKİSİ.....	35
3.1. Çocuk ve Allah	35
3.1.1. Çocuğa Allah'ı Anlatmak	37
3.2. Çocuk ve Dua	39
3.2.1. Dua Alışkanlığının Kazandırılması	40
3.3. Çocuk ve Ahlak	44
3.4. Çocuk ve Namaz.....	47
3.4.1. Çocuğun Namaza Başlamasında Anne Babanın Etkisi	48
3.5. Çocuk ve Oruç	50
3.6. Çocuk ve Kur'an Eğitimi.....	51
SONUÇ.....	55
KAYNAKÇA	59
ÖZGEÇMİŞ.....	63

KISALTMALAR

agm.	: Adı geçen makale
age.	: Adı geçen eser
a.s	: Aleyhisselam
b.	: Bin
bkz.	:Bakınız
C	: Cilt
C.Ü.	: Cumhuriyet Üniversitesi
Dr.	: Doktor
Ed.	: Editör
Fak.	: Fakülte
Hız.	: Hazreti
İst.	: İstanbul
Ltd.	: Limited
No	: Numara
Prof.	: Profesör
S	: Sayı
s	: Sayfa
Tv.	: Televizyon
UNICEF	: Birleşmiş Milletler Çocuklara Yardım Fonu
Üniv.	: Üniversite
vb.	: Ve benzeri
yay.	: Yayınevi, yayınları
yy.	: Yüzyıl

ÖZET

21. yy.'ın insan hayatına etkileri nedeniyle, insanların öncelikleri değişmektedir. İnsanların inançları ile ibadetleri paralellik göstermemekte, İslam'a ters düşen davranış ve düşünceler hızla artmaktadır. Teknolojinin ilerlemesi, sanayileşme ve kadının iş hayatına girmesi ile birlikte aile ortamında dengeler ve beklentiler değişime uğramaktadır.

Aile içerisindeki değişimler çocukların hayatlarına yansımaktadır. Bir çocuğun tutum ve davranışlarının temeli aile ortamında atılır. Bunun farkında olan anne babalar, çocuklarının geleceği için tedbiri elden bırakmazlar. İslam dinine uygun bir yaşayış tercih eden ve bunu çocuklarına aktarmak isteyen anne babalar, din eğitimi konusunda hassasiyet gösterirler.

Çocuğun din eğitimi konusunda sadece annenin ya da sadece babanın rolü olduğu söylenemez. Çocuğun anneden ya da babadan daha fazla etkilenmesi duruma göre değişmektedir. Bu durum çocuğun yaş grubuna veya anne babanın tutumuna bağlı olarak farklılık arz edebilir. Anne babanın dini yaklaşımının ortak olması, çocuğun din eğitimi konusunda genellikle olumlu sonuç gösterir. Bu nedenle Müslüman bireyler, evlenecekleri zaman eş adaylarını, dini konulardaki tutumlarına göre tercih etmelidirler.

Çocukların dini değerlere ilgisi ve tutumunda anne babanın rolü fazladır. Ebeveynlerinin ibadetlere bağlılığı ve samimiyetleri çocuklarda büyük etki payı bırakır. Çocuklar, anne babalarına özenerek, taklit yoluyla ibadetleri uygulamaya başlarlar. Bu durumu fırsat kabul eden anne babalar, doğru yöntemlerle çocuklarına bilgi verdiklerinde, istendik tutum ve davranışlar ortaya çıkmaktadır. Müslüman bireyler yetiştirilirken ahlak kurallarının ihmal edilmemesi gerekir. Çocuklarına temel görgü kurallarını ve ahlak kurallarını en iyi verecekler yine anne babaların kendisidir. Bu değerler, kural şeklinde verildiğinde çocuklar tarafından olumsuz tepkiler alınabilir. Bu nedenle anne babaların aile içerisinde, akrabalık ilişkilerinde veya sosyal yaşamlarında çocuklarında görmek istedikleri değerleri bizzat yaşamaları gerekir. Böylelikle çocuklar istendik davranışları uygulamaya başlar.

Anahtar Kelimeler: Din Eğitimi, Aile Uyumu, Eş Seçimi, Çocuğun Din Eğitimi, Din Duygusu,

ABSTRACT

Because of the impact of the 21st century on human life, people's priorities are changing. The beliefs and worship of people do not show parallelism, and the attitudes and thoughts that contradict Islam are rapidly increasing. With the advancement of technology, industrialization and the introduction of women into business life, the balance and expectations in the family environment are changing. Changes in the family are reflected in the lives of children. The basis of a child's attitude and behavior is laid in the family environment. Parents who are aware of this, do not give up the measure for the future of their children. Parents who prefer a proper life for Islam and want to pass it on to their children show sensitivity in religious education.

It cannot be said that only the mother or the father plays a role in the child's religious education. Whether the child is more affected by the mother or father depends on the situation. This may differ depending on the age of the child or the attitude of the parents. The common religious approach of the parents usually shows positive results in the religious education of the child. Therefore, Muslim individuals prefer their spouses according to their attitudes on religious issues when they are getting married.

Parents play a significant role in children's interest and attitudes towards religious values. The devotion and sincerity of their parents to worship leave a large impact on children. Children begin to worship by imitation, taking care of their parents. When parents, who accept this situation as an opportunity, inform their children with the right methods, the desired images emerge. While raising Muslim individuals, moral rules should not be neglected. It is the parents themselves who will best give their children the basic etiquette and moral rules. When these values are given as a rule, negative reactions may be received by children. For this reason, parents should experience the values they want to see in their families, in kinship relationships or in their social lives. In this way, children begin to apply the desired behavior.

Keywords: Religious Education, Family Adaptation, Spouse Selection, Child's Religious Education, Sense of Religion,

GİRİŞ

Aile, başlı başına bir değer olup, samimiyeti, güveni, sadakati, hoşgörüyü vb. temsil eder. Din, toplumları birbirlerine bağlayan, ortak payda oluşturan değerdir. Ailede din duygusunun ve dini değerlerin doğru anlaşılıp, doğru yaşanması birtakım eğitimler gerektirmektedir. Doğru yöntemlerle alınan din eğitimi, aile içinde uyumun sağlanmasında ve bu uyumun çocuklara yansımada bir etkidir. Bu nedenle, çalışmamız kapsamında uyumlu aile ortamının çocuğun din eğitimindeki yeri incelenmiştir. Çalışma konusu bağlamında eşler arasındaki uyum ve birlikteliğin sağlanmasında dinin etkisine yer verilmiştir. Çocuğun din eğitimini istendik yönde almasında ve doğru yöntemlerle hayata geçirmesinde ailenin önemi ortaya çıkarılmıştır. Aileler benimsedikleri dinin değerlerini, çocuklarına yaşayarak ve belirli bir sistemde vermeyi arzu ederler. Ailede bireyler arasında sorumluluk vardır ve aile fertleri bu bilinçle yaptıklarına dikkat ederler. Bilinçli eşler, birbirleri üzerindeki haklarının farkında olup, haksızlığa mahal vermezler. Çocuklarının dini değerlerle yetişmesi için üzerlerindeki sorumluluğa göre hareket ederler.

Ailede bütün bireylerin huzurlu olmaları ve birbirlerine katkılarının olması için aile ortamında uyumun olması gerekir. Uyumlu aile ortamı denildiğinde, birbirleriyle paylaşım içinde olan, ortak değerlere sahip, şefkat ve merhamet duygularını içinde barındıran bireylerin olduğu ortamdır bahsedilir. Böyle bir ortamın temellerinin sağlam atılması gerekir. Bireyler evlilik kararı aldığı anda, eş adaylarından beklentilerini ve gelecekte nasıl çocuklar yetiştirmek istediklerinin kararını vermiş olurlar. Eş adayları gelecek hayatları için benzer düşüncelere sahipse orta yolu bulmaları kolay olacaktır. Aile içerisinde problemlerin yaşanmaması veya bir problem esnasında uzlaşabilmenin yollarından biri de ortak dini değerlere sahip olmaktır. Ortak dini değerlere sahip bireylerin kaygıları ve planları paralellik gösterebilmektedir. Çatışmaların az olduğu bir ortamda huzur sağlanır ve böyle bir ortamda yetişen çocuklar da ailede gördüğü değerleri yaşamaya başlar. Dini değerlere sahip bireylerin yetişmesi için, Kur'an ve sünnet ışığında kurulmuş aileler gerekir. Din eğitimi konusunda doğru bilginin artması, örnek çocukların yetişmesi ailede başlar.

Din insanla yaşıt bir olgudur. İnsanlık tarihinde toplumsal ve bireysel yaşamın şekillenmesinde etkili bir gerçeklik olarak kendini göstermiştir. Bu bağlamda din anlayışları, dini değerler ve tutumlar öğrenmenin ürünü olarak ortaya çıkmaktadır. Yukarıda bahsedildiği üzere aile, din ile ilgili öğrenmelerin temelini oluşturmaktadır. Bu bakımdan aile din eğitimi niteliğini belirleyen mekân olarak dikkat çeker. Bu çalışmada din eğitiminden kastedilen İslam din eğitimidir ve dini değerler olarak ele alınan konular da İslam dini değerleridir.

Araştırmanın Konusu

Eğitim, bireyin var olan yeteneklerini birlikte işler ve bireyi topluma kazandırır. Din eğitimi, çoğu zaman yön verici öğütler, emir ve yasaklar, söylenmesi ve ezberletilmesi gereken kurallar bütünü olarak ele alındığından, karakter eğitimine beklenen olumlu tesiri yapamamaktadır. Bilgilerin katı kalıplar içerisinde verilmesi, çocuğun ileride yeni bilgiler kazanma imkânına set çekebilmekte, çocuğun zihni körelebilmekte veya onun yanlış yöne sapmasına neden olabilmektedir. Hâlbuki din, ilmihal bilgilerinden ibaret değildir. O sadece korku, sevgi ve bağlanma ihtiyacıyla da açıklanamaz. Din bir yönüyle iman, bir yönüyle amel, diğer bir yönüyle de duyguyu içine alan, bütünlük arz eden bir yapıya sahiptir.¹

Çocuğun dini kurallara uygun olarak yetişebilmesi için de sağlıklı bir din eğitimi almış olması gerekmektedir. Din eğitimi olmadan çocuğun nitelikli bir şekilde yetiştirilmesinden ve nitelikli bir eğitimden söz etmek mümkün görünmemektedir.² Din eğitimi, din kültürünün verilmesi, din kişiliğinin kazandırılması anlamlarını içinde barındırır. Bu işi yapacak olanlar, ailede anne baba veya onların yerini tutan yakın kişiler, okullarda din dersi öğretmenleri, camilerde din görevlileridir.³ Ailelerde kazanılmayan davranış ve ibadetlerin, daha sonra kazanılması zorlaşmaktadır.

Toplumun temelini oluşturan aileler kurulurken, İslam esaslarının da önemli bir yeri vardır. Bu nedendir ki, çalışmamızda İslam'a göre aile ortamının nasıl

¹ Mualla Selçuk, *Çocuğun Eğitiminde Dini Motifler*, Türkiye Diyanet Vakfı Yay., Ankara 1990, s. 14.

² Hasan Onat, *Niçin Din Eğitimi?*, Uluslararası Din Eğitimi Sempozyumu Bildirileri Ankara Üniversitesi İlahiyat Fakültesi ve Tömer Yayınları, Ankara 1997, s. 18-23.

³ Beyza Bilgin, *Din Eğitiminin Genel Eğitimdeki Yeri*, Ankara Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi Cilt 24, Sayı 0, 1981, s. 474.

olması gerektiği ve çocuğun din eğitiminde anne babanın görevleri konu edinilmiştir. Zira her nesil kendinden önceki dönemin birer parçasıdır. Bu nedenle Müslüman bireylerin evlilik öncesinde kendilerinde gördükleri eksikleri tamamlayarak eş adaylarında da benzer kriterler aramaları gerekir. Kişilerin eşlerini seçmeleriyle başlayan süreç, aile içindeki sevgi, saygı, hoşgörü, uyum ile birlikte dışarıya yansımaktadır. İlerleyen yıllarda çocuk sahibi olunca da, eşler arasındaki etkileşim çocuğa geçer. Anne baba arasında herhangi bir konuda fikir ayrılığının olması, çocuğun ikilemler arasında kalmasına yol açar. Benzer şekilde anne babanın dini konulardaki hassasiyeti, çocuğun dini konulara yaklaşımını olumlu yönde etkileyebilme ihtimali fazladır.

Ailelerin İslam inancına uygun şekilde hareket etmeleri, çocuklarına olumlu yönde yansıtacak bir durumdur. Ebeveynlerin çocuklarında görmek istedikleri davranışları model olarak sunmaları, örnek teşkil eder. Çocuklarının yalan söylemesini istemeyen ebeveynlerin, kendi yaşamlarında da yalandan sakınan bireyler olması doğru olmalıdır. Dürüst, güvenilir, sadık çocukların yetişmesi için aile büyükleri tarafından, çocuklara bu konuda yeteri kadar örnek ortamlar hazırlanması gerekir. Yine aynı şekilde çocukların belirli bir yaşa geldiklerinde ibadetlerini yerine getirmeleri ve bunu severek, samimi bir şekilde yapmaları da, anne babanın zamanında verdiği din eğitiminin yansımasıdır. Çocuklara ibadetlerin ne zaman ve hangi yöntemlerle verileceği tez konusu içinde incelenmiştir. Çocukların merak ettikleri, en hassas konulardan biri olan Allah inancı konusu da bu çalışma kapsamında ele alınmıştır.

Araştırmanın Amacı ve Önemi

Toplumda yaşanan birtakım olumsuz davranışların ortaya çıkmasında eksik veya niteliksiz din eğitiminin etkisinin olduğu söylenebilir. Doğru din eğitimi almış bireyler, İslam dininin esaslarına dikkat eder ve bu esasları zorunluluktan değil, ihtiyaç olduğundan, severek benimseyerek yerine getirir. Din eğitiminin, bu konuda bilgi sahibi olan ve hayatının her alanında dini esaslara göre hareket eden bireyler tarafından verilmesi doğru olmalıdır. Doğru bilgilerin, anne baba tarafından çocuğa verilmesi kalıcı etkiler bırakacaktır. Din eğitiminin hangi yöntemlerle verildiği ve aile ortamında bunun ne kadar uygulandığı da önemlidir. Aile ortamında din

eğitiminin yaşanılarak verilmesi için, aile bireyleri arasında inanç bütünlüğünün olması gerekir. Böyle bir ortamın oluşturulmasında alınan evlilik kararlarının etkisi vardır.

Çocuğun doğru bir din eğitimi almış olması, onun düşüncelerine ve davranışlarına olumlu etki yapar. Çocuğun toplum içindeki tutumu, duyguları, ibadetlere yaklaşımı gibi değerlerin temeli, aile içerisinde atılır. Bütün bu konular doğrultusunda araştırmamızın amacı, çocuğa nitelikli bir din eğitiminin uyumlu aile ortamında verilmesindeki önemi açıklamaktır. Çalışmamız, eşler arasında uyum ve birliktelik sağlandığı takdirde, ailedeki pozitif enerjiyle çocuğun istenilen din eğitimi alacağını belirlemektedir. Çocuk din eğitimi temelinin, aile başladığı, bu nedenle aile ortamında din eğitime gerekli hassasiyetin gösterilmesi gerektiği açıklanmaktadır. Bu çalışmayı önemli kılan, bireylerin, çocuklarına kazandırmak istedikleri din eğitiminin ailede başladığını, hatta eş seçimine kadar uzadığını fark etmelerini sağlamaktır.

Araştırmanın Yöntemi

Bu çalışmanın hazırlanmasında literatür tarama yöntemi kullanılmıştır. Literatür taraması, problemle ilgili bilinenlere ışık tutar. Bu yöntemin ilerleyen bölümlerinde tezler, makaleler, kitaplar, sempozyum ve kongre gibi bilimsel etkinliklerin yayınları, kurumsal ya da bireysel raporlar, monografiler gözden geçirilir.⁴ Çalışma konumuz olan “Uyumlu Aile Ortamının Çocuğun Din Eğitimindeki Yeri”nin kolay anlaşılması ve konular arasında bağlantının kurulması için, çalışma üç bölüme ayrılmıştır. Konular hakkında yazılmış kitaplar, makaleler, dergi ve gazete yazıları incelenmiştir. Eş seçimi ve aile uyumu hakkında İslam dininin öngördüğü evlilikler açıklanmıştır. Elde edilen bilgiler kapsamında çıkarımlarda bulunarak konu derlenmiştir. Din eğitimi etkileyen unsurların başında din duygusu geldiğinden, bu konular birlikte ele alınmıştır. Son olarak da, çocuğun dini değerlere karşı tutumunu ve ailenin bundaki önemini belirlemek amacıyla, temel ibadetler, dua, ahlak ve Allah tasavvuru konuları incelenmiştir. Eğitim ve din eğitimi kaynakları ile birlikte, hadis kitapları ve Kur’an mealinden yararlanılmıştır.

⁴ Şener Büyüköztürk, Ebru Kılıç Çakmak, Özcan Erkan Akgün, Şirin Karadeniz, Funda Demirel, *Bilimsel Araştırma Yöntemleri*, Pegem Akademi, Ankara 2016, s. 26.

Temel Kavramlar

Çalışmamızın bu bölümünde, konumuz kapsamında ele aldığımız temel kavramlar ve çalışmamızı aydınlatacak kavramlar yer almaktadır. Uyumlu aile ortamının çocuğun din eğitimindeki rolünü ortaya koyarken aşağıdaki kavramların açıklaması yerinde olacaktır. Çalışmada bahsi geçen konuların daha iyi anlaşılabilirlik kazanması amacıyla eş seçimi, aile uyumu, din eğitimi, iletişim ve din duygusu kavramları açıklanmıştır.

Eş Seçimi

İslam dinine göre kadın erkek fark etmeksizin kişilerin, belirli bir olgunluğa ve güce sahip olduktan sonra evlenmeleri tavsiye edilir. Evlenmeden önce eş adaylarının akliselim davranmaları, İslam dininin emir ve yasaklarını dikkate alarak hareket etmeleri gerekir. Uyumlu, huzurlu ve uzun soluklu evlilikler için evliliklerin ayet ve hadis ışığında taçlanması doğru olmalıdır.

Eş seçiminden kasıt, kadın ve erkeğin her birinin karşı tarafta görmek istediği, anlaşabilecekleri, uyumlu, mutlu ve huzurlu bir yuva kurabilecekleri birtakım vasıfların aranmasıdır.⁵ Çocuğun anne ve babasının iman edenlerden olması, onun yetiştirilme döneminde kolaylık sağlayacaktır. Ayrıca, çocuğun İslam dinine uygun yaşam sürdürmesine de ortam hazırlar. Dindar eş seçimi, mutluluk ve bir anlamda da ebedi kurtuluş seçimi demektir. Çünkü birbirlerine manevi destek veren eşler birbirlerini haramdan korudukları gibi, Allah'ın rızasını kazanma hususunda da teşvik edici olurlar.

Aile Uyumu

Aile toplumun temel taşıdır. İnsanların doğup büyüdüğü, yetişip geliştiği ve terbiye gördüğü yerdir.⁶ Aile, aynı çatı altında yaşayan insanların oluşturdukları topluluktur. Bu insanların birbirleriyle olan muhabbetleri, paylaşımları, sevgi ve gönül bağları onları aile yapar. Bir ailede yaşayan bireyler, kendi aralarında ne kadar paylaşımcı olurlarsa, ne kadar duygudaşlık kurabilirlerse, o kadar uyum sağlanmış

⁵ Nihat Yatkın, *İslam'da Evlilik ve Eş Seçiminde Dindarlığın Tercih Edilmesi*, Atatürk Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi, Erzurum 2010, s. 52.

⁶ Mehmet Oruç, *Huzurun Kaynağı Aile*, Arı Sanat Yayınevi, İstanbul 2018, s. 7.

olunur. Bir ailede uyum sağlandıktan sonra, fertler kendi görev ve sorumluluklarını aksatmadıkları sürece ailede huzur olur.

Aile uyumunda eşlerin birbirlerine eğitim, kültür, dini konulardaki hassasiyet vb. konularda denk olmaları en önemli etkidir. Örneğin eşlerin eğitim seviyeleri arasında fazla farkın olması, iletişim aksaklığına yol açmaktadır. Ayrıca farklı kültürlerden gelen eşlerin, birbirlerinin kültürlerine alışma ve kültürlerini benimseme süreçlerinin yıpratıcı etkileri olmaktadır. Bu nedenle eşler arasında uyumun sağlanmasında, ortak paydaların çokluğunun olumlu etkisi vardır. Nitekim çocuğun isminin konulması, oynayacağı oyunlar, izleyeceği çizgi filmler, katılacağı etkinlikler, yapacağı geziler ve daha birçok konu, anne babanın ortak kararı olduğu takdirde ailede uyumundan bahsedilir.

Din Eğitimi

Eğitim, bireyin kendinde var olan becerileri koruyarak, onları geliştirmeyi ve toplum kültürünü de aktarmayı amaç edinir.⁷ Din eğitimi, genel kabule göre insanda doğuştan bulunan inanma içgüdüsünün metafiziksel olarak istenen yönde eğitilmesidir. Din eğitimi dinin içeriğine uygun olarak insan varlığının bütünü ile ilgilenir, insanın hayatını, hayatının bütünlüğü içinde yeri ile ele alır. Allah'ı, insanın kökenini, yeryüzündeki manasını ve geleceğini bazı metotlar geliştirerek bunların öğretimini sağlar.⁸

Din eğitimi ailede başlamaktadır. Anne babaların, aile içindeki hal ve hareketleri çocukların bilinçaltına geçmektedir. Yaşları ilerledikçe de gün yüzüne çıkmaktadır. Küçükken anlamını bilmediği ibadet ve dualar zamanla yerini netliğe bırakacaktır.

İletişim

İletişim, duygu düşünce ve bilgileri çeşitli yollarla başkalarına aktarma ve anlamlandırma sürecidir.⁹ Bazen sesli bir şekilde konuşarak, bazen mimikler aracılığıyla bazen de sadece sessizlikle iletişim kurulabilir.

⁷ Halis Ayhan, *Eğitim Bilimine Giriş*, Şule Yayınları, İstanbul 1997, s. 18.

⁸ Beyza Bilgin, *Eğitim Bilimi ve Din Eğitimi*, Gün Yay., Ankara 1998, s. 28.

⁹ Mustafa Özkan, *İnsan İletişim ve Dil*, 3F Yay., İst. 2008, s. 16.

Allah, insanlarla iletişime geçmek için peygamberleri, peygamberler ile iletişime geçmek için de meleklerini kullanmıştır. Verilmek istenilen mesajı, en sağlıklı biçimde iletmek için silsile yolunu kullanmıştır. Her kavime kendi içlerinden bir peygamber göndererek iletişim aksaklığını engellemiştir.¹⁰

Eşlerin sağlıklı iletişim kurmaları, uyumlu aile olmalarında birer etkidir. Kendi aralarında iletişim eksikliği yaşamayan anne babalar, çocuklarıyla iletişim kurarken de zorlanmayacaktır. Bu anne babalar, çocuklarının içinde buldukları yaş grubuna göre din eğitimini nasıl vermeleri gerektiğini bilirler. Ayrıca çocukla iletişime geçerken kullanmaları gereken sözler ve beden dilinin önemini de farkındadırlar.

Eşlerin birbirleriyle sağlıklı iletişim kurabilmeleri, birbirlerini saygı çerçevesinde dinleyip anlamaları aile içinde huzuru sağlamaktadır. Çocuklarının beden ve ruhsal gelişimlerine dikkat eden anne babalar, çocuklarıyla her yaş döneminde farklı iletişim kurabilmekte ve onlara vermek istedikleri mesajları rahatlıkla aktarabilmektedirler. Çocuklarına hangi dönem içinde hangi din eğitiminin verilmesi gerektiğini bilen ebeveynler, doğru kanalları kullanarak uyum içinde çocuklarının gelişimlerini tamamlayabileceklerdir.

Din Duygusu

“Başlangıçtan günümüze değin, bir insan ve toplum gerçeği olan dini inanç, bir yandan insanın iç dünyasına, diğer yandan da onun sosyal yaşantısına katkı sağlamıştır. Din duygusu insana güven, huzur ve sağlıklı bir yaşam sunar. İnsan, manevi anlamda, üstün bir güce inanmakla, içgüdülerin ve maddenin esiri olmaktan kurtularak, ulvi bir güce bağlanmanın huzurunu yaşar. Ayrıca üstün bir varlığa inanmakla hem sonsuz bir hürriyete sahip olmadığını anlar, hem de korku ve endişelerinden emin olarak, dengeli ve ilkeli bir hayat yaşama imkânı bulur.”¹¹ Toplumları ayakta tutacak güç dini tutumlarıdır. Bu nedenle toplumların gelişimleri bireysel dini olgunluğa bağlıdır denilebilir. Bireylerin yaşamları boyunca sergiledikleri davranışlar, onun dini ilgi ve tutumunu göstermektedir.

¹⁰ Bkz., İbrahim 14/4.

¹¹ Nihat Yatkin, *agm.*, s. 53.

BİRİNCİ BÖLÜM

1. EŞ SEÇİMİ VE AİLE UYUMU

Canlılar yaratılış gereği doğar, yaşar ve ölürlür. Yaşamları süresince de nesillerinin, soylarının veya türlerinin devamını sağlamak için çaba sarf ederler. İnsanoğlu da, neslinin devamını sağlamak ve gelecek neslini korumak, güvence altına almak için bir takım tedbirler alır ve geleceğe manevi yatırım yapar.

Toplumun çekirdeği olan aile, aslında toplumun saklı bahçesidir. Aile, içerisinde sevinç ve mutlulukların yaşandığı, paylaşımların olduğu, sevgi ve muhabbet ortamıdır. Bu tarz aile ortamlarının olması için ailede yaşayan tüm fertlere sorumluluklar düşmektedir. Çalışmanın bu bölümünde çocuğun din eğitiminde büyük payı olan anne babaların, eş seçimi konusundan başlayarak, İslam'ın eş seçimi konusundaki tavsiyeleri ele alınmıştır. Aile ortamı kurulduktan sonra bireyler arasında uyumun sağlanabilmesi için İslam'ın ne önerdiği, eşlerin birbiri üzerindeki haklarının neler olduğundan bahsedilmiştir.

1.1. Eş Seçimi

Kişinin kısa vadede kendisi için, uzun vadede çocuğu ve toplum için yapacağı en iyi yatırım muhakkak ki iyi bir eş seçimidir. Mutlu bir yaşamın sürdürüleceği, çiftlerin birbirlerine destek olup birbirlerinin olgunlaşmasına katkıda bulunacağı eşini seçerken hassas davranması gerekmektedir. Evlilik, birçok kişinin karar vermekte zorlandığı durumdur. Çünkü evlilik, bir aidiyet duygusunun yaşanılacağı, kalıcı izlerin bırakılacağı müessesedir.

Herkesin ailesi onun küçük bir dünyasıdır. Bu dünya, cennetten bir köşe haline getirilebileceği gibi, manevi bir zindana da dönüşebilir. Bireyin, bir ömür boyu zindan hayatı yaşamaması, bundan da önemlisi ahiret hayatını da zindana çevirmemesi için aile saadetine yönelik olarak elinden geleni yapması gerekir. Bu amaçla aile mutluluğu için taraflara düşen görevlerin neler olduğu, her birinin bu konudaki rolü ve katkısı bilinip ona uygun hareket edilir.¹²

¹² Abdulaziz Hatip, *Dünyadaki Cennet Yuvamız*, Nesil Yay., İstanbul 2010, s. 11.

Toplumda boşanma oranları her geçen gün artmaktadır. 2018 yılında evlenen çiftlerin sayısı 2017 yılına kıyasla % 2,9 azalırken, boşanan çiftlerin sayısı % 10,9 oranında artmıştır. Evlenen çiftlerin sayısı 2017 yılında 569.459 iken, 2018 yılında 553.202 olmuştur. Boşanan çiftlerin sayısı 2016 yılında 126.164, 2017 yılında 128.411, 2018 yılında 142.448 olarak belirtilmiştir.¹³ Boşanmalarda görülen artışın birçok sebebi olabilir. Bu sebeplerden biri de eşler arasında inanç ve düşünce farklılığından dolayı yapılan baskılar ve küçümsemelerdir.¹⁴ Bir evliliğin boşanma noktasına gelmemesi için, bireylerin evlilik öncesinde dikkate alması gereken hususlar vardır. Eş adayları tarafından, düşünce ve değerler açıkça ifade edilerek şeffaf kararlar alınır.

İslam dini boşanmalara hoş bakmamaktadır. Zira Kur'an, zaruri durumlar dışında boşanmalara onay vermemektedir. Kur'an, aile yuvasının devamını sağlamak ve eşler arasındaki sorunların çözümü noktasında sabretmeyi, iyilik yapmayı, affetmeyi ve hoşgörüyü önerir.¹⁵ İslam dini, ailelerin sağlıklı ve dengeli bir şekilde varlıklarını sürdürebilmeleri için, eşlerin karşılıklı bir şekilde sorumluluklarının olduğunu ön plana çıkarır. Bireylerin eş seçiminde ortak paydalarını iyi belirlemeleri gerekir. Ortak paydalar evlilikleri yürüten, ayakta tutan, güçlendiren dayanaktır. Kişinin dini değerleri onun esas paydası olduğunda, evlilik hayatı içinde yaşanılacak olası bir gelgitte, dönüş noktası dini değerleri olacaktır.

1.1.1. İslam'a Göre Eş Seçimi

Yaratılmışların içinde en üstün olanı insandır. İslam dini insanı önemseydiği ve üstün olarak gördüğünden, onun dünya ve ahiret mutluluğunu elde etmesinin yollarını göstermiştir. Bireyin dünyada mutlu olmasını sağlayacak ve ahirette de cennetle ödüllendirilmesine vesile olacak şey, isabetli ve sağlıklı bir hayatıdır. İnsan neslinin helal yollardan devamı, ancak evlilik ile mümkün olabilmektedir. Bu sebeple Kur'an ve hadislerde, evlilik kurumuna yönelik çokça bilgi verilmiş ve evlilik teşvik edilmiştir.¹⁶ İslam dini aileyi, sevgi, merhamet, hoşgörü, iyilik,

¹³ <http://www.tuik.gov.tr/PreHaberBultenleri.do?id=30698>. 02.08.2019

¹⁴ Ömer Uğur Gençcan, *Boşanma Tazminat Nafaka Hukuku Bilimsel Açıklama ve İctihatlar*, Yetkin Yay., Ankara 2010, s. 451. Ayrıca bkz., Yargıtay 2. Hukuk Dairesi'nin, 04/02/2014 tarihli, 2014/14648 Esas ve 2014/24664 Karar sayılı kararı.

¹⁵ Bkz., Nisa 4/19,129, Teğabun 64/14, 15.

¹⁶ Nihat Yatkin, *agm.*, s. 48.

paylaşım gibi duyguların yoğun olduğu, sadakat ve güvenin korunduğu kurum olarak nitelendirir.

1.1.1.1. Evlilik ile İlgili Ayetler

İslam inancına göre, Allah kulunu başıboş bırakmamıştır. Kulunun karşısına çıkacak her konu için uyarılarda bulunmuş ve ona doğru yolu göstermesi için de zaman zaman peygamberlerini görevlendirmiştir. Kur'an ve sünnet, insanlara evlenmelerini, temiz nesiller yetiştirmelerini tavsiye etmiş, boşanmalara ve ailelerin dağılmalarına hoş bakmamıştır.¹⁷ Kur'an-ı Kerim'de evlilik ile ilgili 25 ayet geçmektedir.¹⁸ Bununla birlikte eşlerin birbirlerine karşı tutumlarından, birbirleri için yaratılışından da bahsetmektedir.

1. "İçinizden, kendileriyle sekînete/huzura kavuşacağınız eşler yaratıp; aranızda muhabbet ve rahmet var etmesi, O'nun ayet/belgelerindedir. Bunda, düşünen millet için dersler vardır."¹⁹ Allah, insanoğluna nefes olacak, yanında huzur bulacağı eşler yarattığını müjdeleyerek, bir nevi kuluna verdiği değeri göstermektedir. Kulun bundan ders çıkararak, Allah'a olan tefekkürünü arttırması gerekmektedir.

2. "Müşrik kadınları, iman etmedikçe nikâhlamayın. Bir müşrik kadın, sizin hoşunuza gitse bile, iman etmiş olan bir cariye herhalde ondan daha hayırlıdır. Müşrik erkeklere de mümin kadınları nikâh ettirmeyin. Bir müşrik, sizin hoşunuza gitse bile, mümin bir köle elbette ondan daha hayırlıdır. Onlar sizi ateşe davet ederler, Allah ise, kendi izniyle cennete ve mağfirete davet ediyor ve ayetlerini insanlara açıklıyor. Umulur ki onlar hatırdan tutup, öğüt alırlar."²⁰ Ayet incelendiği zaman, müminlerin mümin olamayan kişilerle evliliğinin doğru olamayacağı ortaya çıkmaktadır. Kadın ve erkeklere aynı uyarıda bulunarak kendilerini cehennem ateşinden korumaları için hak yolunda kendilerine yardımcı olacak Müslüman eşler seçmeleri emredilmektedir.

¹⁷ Bkz., Nur 24/32., İbn Mace, Talak, 3.

¹⁸ Bkz., Bakara 2/221, 230, 232, 235, Nisa 4/3, 6, 19, 22, 25, 34, 35, 127, 128, 129, Maide 5/5, Nur 24/3, 32, 33, 60, Ahzab 33/37, 49, 50, 52, 53, Mümtehine 60/10.

¹⁹ Rum 30/21.

²⁰ Bakara 2/221.

3. “Cahiliye devrinde geçenler müstesna, babalarımızın nikâhladığı kadınlarla evlenmeyiniz. Şüphe yok ki o, pek çirkindi, iğrenç idi, o ne fena bir âdetti.”²¹ İslam’a göre cemiyetin çekirdeği ailedir. Farklı cinsten iki ferdin çeşitli durumlarda bir arada olmaları şehvet içgüdüsünün harekete geçmesine, meşru olmayan cinsi ilişkilerin vukuuna sebep olabilecektir. Bu olumsuz gelişmeyi engellemek üzere aile fertlerinin birlikteliğinin sınırlamak yerine, cinsi ilişkinin evlenmek suretiyle olması dahi yasaklanmıştır.²² Kur’an’ın evrenselliği bu ayette bir kez daha ortaya çıkmaktadır. Cahiliye dönemi üzerinden örnek verilen bu evlilik türü günümüzde yaygınlaşmaktadır. Bunun çok çirkin bir evlilik türü olduğu aşikârdır ve toplumun köklerine kadar zarar verecek bir durumdur. Bu evlilik türü ile birlikte ahlaksızlık yaygınlaşmakta ve beraberinde hastalıklar da getirmektedir.

4. “Eğer karı koca arasının açılmasından endişeye düşerseniz bir hakem erkeğin tarafından, bir hakem de kadının ailesinden kendilerine gönderin. Bu arabulucu hakemler gerçekten barıştırmak isterlerse, Allah karı koca arasındaki dargınlık yerine geçim verir. Şüphesiz ki Allah hakkıyla bilendir, her şeyin aslından haberdardır.”²³ Allah, evliliklerin devamından yanadır. Helal olan evliliklerin birkaç tatsızlıktan dolayı sonlandırılmasını istememektedir. Bu nedenle de hem kadının hem de erkeğin ailesinden hakemler getirilerek aralarının düzeltilmesini emretmektedir. Bu tarz durumlarda gelen hakemlerin kesinlikle barıştırmak amacıyla gelmeleri aralarına fitne fesat çıkartacak kişiler olmamalarına dikkat edilmesi gerekmektedir. Eşler arasında adil davranılmalı kalp kırmadan, onurlar incitilmeden yuvanın dağılmasına engel olunması esastır.

Ayetlerde kişilerin ve toplumun huzuru, temiz ve sağlıklı nesiller yetiştirebilmek için evlilik tavsiye edilmiştir. Evliliklerin sürdürülmesi için gerekli yollardan bahsedilmiş olup eşlerin birbirlerine karşı değeri ele alınmıştır. Allah, huzurlu ve helal ortamlarda yaşanılması konusunda uyarılarda bulunmuştur. Müslüman olan bireylerin de yaşamlarını ona göre şekillendirmeleri gerekmektedir.

²¹ Nisa 4/22.

²² Hayrettin Karaman, Mustafa Çağrıncı, İbrahim Kafi Dönmez, Sadrettin Gümüş, *Kuran Yolu Türkçe Meal ve Tefsiri 2*, Diyanet İşleri Başkanlığı Yayınları, Ankara 2007, s. 42.

²³ Nisa 4/35.

1.1.1.2. Hz. Peygamber'in Eş Seçimi ile İlgili Tavsiyeleri

İslam, evliliklerin uzun soluklu olması için bireylerin eş seçerken hassas davranmalarını istemiştir. Hz. Peygamber, haram birlikteliklerin olmaması ve iffetli gençleri korumak için evliliği tavsiye etmiştir: “Ey gençler topluluğu sizlerden kimin evlenme masraflarına gücü yeterse evlensin! Çünkü evlenme, gözü haramdan son derece sakındırıcıdır. İffeti de o oranda koruyucudur. Evlenme masrafına gücü yetmeyen kimse de nafil oruç tutsun. Çünkü şüphesiz oruç, şehvet için kuvvetli bir kırıdır.”²⁴ Sahabiler Hz. Peygambere gidip, nasıl kişilerle evlenmelerini uygun gördüğünü sorduğunda, peygamber şöyle buyurmuştur:

“Kadınlar ile şu dört özellik için evlenilir: Zenginliği, soyu, güzelliği ve dindarlığı için. Sen dindar olanı seç ki ellerin bereket görsün.”²⁵ Bu hadis incelendiğinde, kişinin mal varlığının sonsuza kadar sürmeyip tükendiğinde kişinin huyunun değişme ihtimalinden veya mal varlığından dolayı kibirlenme durumundan, güzelliğin de baki olmadığından yaş itibarıyla değişime uğrayacağından ve hasebin de her bölgede aynı değeri taşımadığından bu üç seçenek tavsiye edilmemiştir. Dindar eşin, namusuna söz getirtmeyeceği, malını israf etmeden tutumlu olacağı, eşine saygı ve sevgisinin olacağı düşünülerek, dindar eş tavsiye edilmiştir.

Türklerin İslam'a girişlerinden sonra yazılan ilk eserlerden Yusuf Has Hacip'in, Kutadgu Bilig (Mutluluk Veren Bilgi) isimli eserinde, bu hadisten hareketle şu öğütlere yer verilmektedir:

“Eğer evlenmek istersen, gözünü çok iyi aç, üstün ve seçilmiş kız al.”

“Soyu soppu ve ailesi iyi olsun, doğurgan; hayâli, kendini bilen ve temiz olan eşi seçip iste.”

“Yüz güzelliğinden çok huyu güzel, ahlaklı olanı iste, eğer huyu ve gidişi güzel olursa o, eksiksiz demektir.”

“Eğer iyi, akıllı, kendini ve Allah'ı bilir kız bulursan, en iyi insan, fırsatı kaçırma ve onu al.”

“Dileğin zenginlik ise o, iktisatlı davranır; seni zengin eder ve senin yüzün güler.”

²⁴ İbn Mace, Nikah, 1.

²⁵ Buharî, Nikâh, 15, Ebu Davud, Nikâh, 2, İbn Mace, Nikâh, 6, Malik, Nikâh, 21.

“İşleri, hal ve hareketleri doğru kimsenin, güzelliği de gelir, hanımının güzelliğinin huy güzelliği olduğunu ancak bilen bilir.”²⁶

Hacip’in evlilik üzerine tavsiyelerine bakıldığında ahlak güzelliğine, erdemliliğe ve Allah’ı bilen bireye vurgu yaptığı ortaya çıkmaktadır. Seçilmiş ve üstün olarak tanımladığı kişi, dinen ve ahlaken diğer insanlardan üstün olandır. Peygamber tavsiyeleri her dönemde olduğu gibi 11. yy. da da yankı bulmuş ve yerini almıştır.

Peygamber, dindar ve mümin kişiliğin gıpta ve hayranlık vesilesi olduğunu beyan eder: “Mü’minin durumuna hayret doğrusu. Çünkü onun bütün durumları onun için bir hayırdır. Bu ise müminden başka kimse için söz konusu değildir. Ona bir rahatlık isabet ederse şükreder ve bu onun için bir hayır olur. Ona bir darlık da isabet ederse sabreder bu da onun için bir hayır olur.”²⁷ Hayat sevinçler ve üzüntüler halinde devam ettiğine göre, her halde ve her olayda mümince bir duruş sergileyebilmek son derece önemlidir. Bu sebeple, dindar bir eşin tercih edilmesi, hayatta kulluk çizgisinde yıkılmadan devam edebilmenin ve çevreye yararlı olabilmenin ilk ve temel şartıdır. Dindar eş seçmek, dünya ve ahiret mutluluğunun temel şartlarından biri ve en mühimidir.

1.2. Aile Uyumu

Eşlerin olumlu bir ilişkiye sahip olmaları, birbirleri hakkında olumlu duygu ve düşüncelerinin olması ailede uyumu sağlayan niteliklerdir. Eşler arasında sağlıklı iletişimin sağlanması da ailede uyumu ve huzuru sürdüren unsurlardandır. Aile, insan neslinin devam ettirildiği, kültürel ve dini değerlerin hassasiyetle korunup çocuklara aktarıldığı, ahlaki kuralların çocuklara öğretildiği kurumdur. Aile, toplumun ana direği ve sosyal hayatın başladığı yerdir. Çocuk, düşünmeyi, davranışı, uyumlu ilişkileri ilk olarak ailesinde öğrenir. Hiçbir sosyal topluluğun fertleri arasındaki ilişki, aile fertlerindeki kadar içten ve samimi olamaz.²⁸

Anne baba arasında fikir birliği olmadığı takdirde çocuk, ebeveynlerinin düşünce boşluğundan faydalanıp o an kendisine en cazip gelen fikre

²⁶ Kemal Yavuz, *Hacib Böyle Dedi, Kutadgu Biligden Seçmeler*, Mostar Yay., İstanbul 2012, s. 336-337.

²⁷ Müslim, *Zühd*, 64.

²⁸ Halit Ertuğrul, *Ailede ve Okulda Çocuk Eğitimi*, Nesil Yay., İstanbul 2016, s. 16.

yakınlaşmaktadır. Çocuğun, kendi düşüncesinden uzaklaştığını fark eden ebeveyn, hem eşine hem de çocuğa karşı hırslanıp öfkelenmektedir. Bu durumun akabinde can sıkıcı tavırlar, kırıcı sözler, aşağılamalar olmaktadır. Bu tarz tutumlar, sadece eşler arasında kalmayıp çocuğa da yansımaktadır. Böyle tatsızlıkların olmaması için çiftler arasında fikir birliğinin olması gerekir. Aynı fikirde olmasalar da bu durum çocuğa yansıtılmadan ortak bir karar alınarak çocuğa sunulması doğru olmalıdır.

Bir toplumun huzurlu olması, insanların kavgasız gürültüsüz, mutlu olması onların aile yapılarından kaynaklanmaktadır. Ailelerinde şiddet gören veya şiddete şahit olan, ertelenen, ötekileştirilen, dışlanan çocuklar, ilerleyen yıllarda bu olumsuzlukları kendi yaşamlarında sürdürerek topluma da yansıtırlar. Sokağa çıktıklarında, okula gittiklerinde, alışveriş yaptıklarında bu bireyler değişmemektedir. Bu bireyler özleri ne ise onunla yaşamlarını sürdürmektedirler. Toplumda istenilmeyen ahlak dışı davranışlar, sokak mafyaları, gasp olayları, organ mafyası, fuhuş gibi çirkin olayların arkasında ihmale uğramış çocuklar vardır. Ailelerinde göremedikleri sevgi ve merhameti, saygıyı, sıcaklığı, samimiyeti başka yerlerde aramaktadırlar. Anne babalar, evlatlarından sevgi ve merhametlerini esirgemeyip, onlarla etkili ve verimli vakit geçirildiği takdirde suç oranları azalacaktır.²⁹ Toplulukların selameti ve huzuru aile ortamlarındaki huzurla paraleldir. Bir problemin ortadan kaldırılması için, mahallelere, sokaklara, evlere huzurun gitmesi gerekir. Bir çatı altında yaşayan insanların birbirleriyle konuşurken kullandıkları sözler, hitap şekilleri, davranışları, o topluma mal olmaktadır.

Başta anne baba ve aile çevresi olmak üzere "örnek-model" konumundaki diğer yetişkinlerin bilgileriyle sözleri, sözleriyle davranışları, istedikleri veya yasakladıklarıyla yaptıklarının birbiriyle çelişmemesi son derece önemlidir. Çocuklara model olma konusunda yetişkin bir insanın kendi davranışlarında olduğu kadar, yetişkinlerin ve bilhassa aile büyüklerinin kendi aralarında da tutarlı ve uyum içerisinde olmaları büyük önem taşımaktadır. Sözgelimi çocuğun bulunduğu bir ortamda çocuğun davranışı ile ilgili bir konuda annenin ortaya koyduğu ya da

²⁹ Ümran Korkmazlar, Oral Pınar Engin, Zeynep Büyükyazıcı, *Türkiye' de Çocuk İstismarı ve Aile İçi Şiddet Araştırması, Özet Rapor*, Araştırmanın Yürütücüleri: T.C. Başbakanlık Sosyal Hizmetler ve Çocuk Esirgeme Kurumu, UNICEF – Türkiye 2010, s. 38-39.

onayladığı bir tutum ya da davranış, baba tarafından yanlış bulunur, eleştirilir ya da reddedilirse ortaya istenmedik davranışlar çıkacaktır.³⁰

Eş seçiminde en çok dikkat çeken özellik, çiftler arasındaki benzerliktir. Araştırmalar, evli çiftlerin genellikle eşlerini aynı toplumsal çevreden, hatta kendileriyle aynı coğrafi bölgeden seçtiklerini saptamışlardır. Eşlerin coğrafi köken, yerleşim yeri, ailelerinin aynı meslek gurubundan olması, din, eğitim düzeyi, meslek yaşamı, yaş, kültür gibi ortak özellikleri paylaşması evlilikte denkliği oluşturur.³¹ Eş seçimi konusunda benzerliklerin dikkate alındığı bir gerçektir. Evlenecek kişilerin benzer özelliklerinin çok olmasının, evlilikte başarı şansını artıracığına inanılır. Kişilerin dünyaya, yaşama bakış açıları, çalışırken, eğlenirken, evde yaşarken takındıkları tutumlar, para konusundaki hırslarının dereceleri, kariyer konusundaki beklentileri, meslekî performansları, dinî inançları ve bunlara benzer birçok şey evlilik uyumunda dikkate alınması gereken özelliklerdir.

Bireyler, evlenip anne baba olduktan sonra çocukları için rol model olmaktadır. Toplumun kültürel değerleri, aile ortamında çocuklara aktarılır. Eğer eşlerin değerlerinde ve dinî inançlarında derin farklılıklar bulunuyorsa, çocuk yetiştirme anlayışları da doğal olarak farklılık gösterecektir. Bu farklılık hem eşler arasındaki uyumu bozacaktır hem de çocuğun yetişmesini olumsuz yönde etkileyecektir. Evlilikte inanç uyumunu öngören ayetlerde, çocukların dinî ve kültürel eğitiminden söz edilmez. Bununla birlikte müfessirler, evlilikte inanç uyumunu emir ve tavsiye eden ayetlerin hayata geçirilmesinin özellikle de aile içerisinde çocukların dinî gelişimine olumlu katkı sağlayacağı görüşündedirler.³²

1.2.1. İslam'a Göre Eşler Arasında Uyum

İslam dini huzuru, barışı, hoşgörüyü, aile birliğini tavsiye eder ve bunun için de ortam hazırlar. Müslümanlığı tam anlamıyla yaşayan bir kimsenin kalbinde öfke, kin, saygısızlık bulunmaması gerekir. Müslüman bir eş, ev halkına karşı tutumu, eşine karşı naifliği, hoşgörüsü, temiz kalpliliği ile kendini belli eder.

³⁰ Ahmet Koç, *Okul Çağı Çocuklarının Ailede Din Eğitimi*, İstanbul Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi, Sayı 17, 2008, s. 172-173.

³¹ Abdurrahman Kasapoğlu, *İslam'a Göre Evlilikte Eşler Arasında Uyum Sorunu – İnanç ve Ahlak Uyumunu*, İnönü Üniv. Per.Sun. Bilimname, 12, 2007/1, s. 139.

³² Abdurrahman Kasapoğlu, *agm.*, s. 146.

Eşler birbirini tamamlar nitelikte olup, bulmacanın parçası gibi bütün olurlar. Kur'an ayetleri bu konuda uyarılarda bulunmuştur.³³ Peygamberler tarihine bakılacak olursa, peygamberlerin eşlerine karşı davranışları, aile ortamındaki tutumları rehber olacak niteliktedir. Aynı şekilde daha da netleşmesi için Hz. Peygamberin hadisleri incelenirse, onun aile saadetine verdiği değer ve müminlere yol göstericiliği fark edilecektir.

1.2.1.1. Eşlerin Birbiri Üzerindeki Hakları

İnsanoğlunu çift olarak yaratan Allah, onların birbirleri üzerinde hakları olduğunu da belirtmiştir. Kur'an'da "Kadının erkek için bir elbise, erkeğin de kadın için bir elbise olarak yaratıldığı"³⁴ belirtmektedir. Elbise nasıl ki bireyi dışarıdan gelecek kötü nefis ve günahlardan koruyorsa, eşler de birbirlerini günahattan ve kötülüklerden korurlar.

Huzurlu bir aile ortamı, eşlerin karşılıklı bir şekilde birbirlerini mutlu etmek emek sarf etmesiyle mümkündür. Müslüman kadınlar ve erkekler cenneti arzulamaktadır. Bunun yolu da eşlerin yol arkadaşlarıyla güzel geçinmesi, birbirinden razı olması ve birbirini Allah yoluna yaklaştırmalarıyla başlar. İslam dini ailelerin huzur ve devamı için, aile bireylerinin birbirleri üzerindeki haklarının bilinmesine önem verir. Kur'an, anne babanın çocuğu üzerindeki hakları, eşlerin birbirlerine karşı hakları ve çocuğun ebeveynleri üzerindeki haklarından bahseder.³⁵ Ailenin huzuru ve geleceği için yapılması gerekenler, eşler arasında konuşularak karar bağlanır.

Kur'an, eşlere birbirinden sorumlu olduklarını ve birbirlerini korumaları gerektiğini, Tahrir suresinde şu şekilde belirtilmiştir. "Ey iman edenler! Kendinizi ve ailenizi yakıtı insanlar ve taşlar olan ateşten koruyun. Onun başında, acımasız, güçlü, Allah'ın kendilerine buyurduğuna karşı gelmeyen ve kendilerine emredilene yerine getiren melekler vardır."³⁶ Bu ayete bakıldığında kadın ve erkek ayrımı yapılmaksızın eşlere hitap edilmekte ve kişinin kendisiyle beraber eşini ve

³³ Bkz. Rum 30/21, Bakara 2/187, Nahl 16/72.

³⁴ Bakara 2/187.

³⁵ Bkz., Bakara 2/83, 187, 222, 223, Nisa 4/19, 34, 35, 36, 128, Enam 6/151, İbrahim 14/41, İsra 17/23, 24, Ankebut 29/8, Rum 30/21, Lokman 31/14, Ahkaf 46/15.

³⁶ Tahrir 66/6.

çocuklarını muhafaza etmesi istenmektedir. Cehennem ateşinin ve orda bekleyen meleklerin ne kadar korkutucu olacağına işaret edilmektedir. Aile efradının cehennemden korunmaları, fert olarak bir Müslüman için gerekli olan din eğitiminin verilmesiyle mümkündür.³⁷

Din eğitimi doğru kaynaklardan ve doğru yöntemlerle alan bireyler, öğrendiklerini içselleştirerek hayatında uygular. Yüce Allah insan fitratına sevgi ve merhamet duygularını yerleştirmiştir. Huzurlu olmaları ve birbirlerini tamamlamaları için de kendi cinsinden eşler yaratmıştır. Böylelikle birleşip aile olmaları ve soylarının devamını sağlamaları istenmiştir.

³⁷ Sait Şimşek, *Kur'an'ın Ana Konuları*, Beyan Yay., İst. 2011, s. 221.

İKİNCİ BÖLÜM

2. ÇOCUKTA DİN DUYGUSU VE ÇOCUĞUN DİN EĞİTİMİ

Çalışmanın bu bölümünde din duygusu ve din eğitimi konuları üzerinde durulmuştur. Çünkü bu husus, çalışmanın temel konusu olan çocuğun din eğitiminin anlaşılmasına katkı sağlaması bakımından oldukça önemlidir. Çocukta din duygusunun önemi ve gelişiminde anne babanın rolü açıklanmıştır. Ayrıca din eğitimi konusu incelenip, çocuğun din eğitiminde ailenin rolü ele alınmıştır. Bir çocuk için din eğitiminin ne zaman başladığı belirtilmiş olup, ebeveynlerin dikkat etmesi gerektiği konulara yer verilmiştir.

2.1. Çocukta Din Duygusu

Din duygusu, dini bir değer karşısında kişide oluşan duygudur. Bu duygu türünün tek bir nedeni veya tepkisi yoktur. Bireyin içinde yaşadığı toplum ve karşılaştığı durumlar, vereceği tepkiyi şekillendirmektedir. Din duygusunun kişide var olması ile onu yaşaması arasında farklılıklar mevcuttur.

“Allah hidayete erdirmek istediğinin göğsüne Müslüman olmasından dolayı ferahlık verir. Dalalette kalmasını istediği kişiye de çok sıkıntılı bir darlık verir. Allah inanmayanlara işte böyle sıkıntı verir.”³⁸ Bu ayette inanmanın fitrata uygun olduğu ve psikolojik olarak engin bir ferahlık sağlayacağı haber verilmektedir. İnanmanın fitrata uygunluğundan çok, imansızlığın fitrata hiç de uygun olamadığı vurgulanmakta; inançsızlık psikolojisinin darlık, sıkıntı ve gerilim yaratacağı haber verilmektedir.³⁹ Bireyin din duygusu derecesinin, başka bireyler tarafından anlaşılması kolay değildir. Din duygusu derecesi, kişinin Allah’a olan yakınlığı ile ilgilidir. Bu nedenle kimin ne kadar yakın olduğu dışarıdan anlaşılabilir.

³⁸ Enam 6/125.

³⁹Abdurrahman Dodurgalı, *Ailede Çocuğun Din Eğitimi*, Marmara Üniv. İlahiyat Fak. Vakfı Yayınları, İst. 1998, s. 218- 219.

2.1.1. Çocukta Din Duygusunun Gelişimi

Çocuğun, din duygusu ailede gelişir. Çocuk, din duygusuna meyillidir ve dinle ilgili soru sorar, dini konularda bilgi edinmek ister. Psikologlar, çocuk dindarlığının gelişmesinde, yetişkinlerin önemli etkilerinin olduğunu belirterek, dini uyanışta yetişkinlerin desteğinin olduğunu ifade etmişlerdir.⁴⁰ Genel anlamda Müslüman düşünürler ve W. James, Spanger gibi düşünürler din duygusunun doğuştan var olduğunu savunur. Max Müller, Dewey, Freud gibi psikologlar ise bu duygunun sonradan, çeşitli etkiler sonucu kazanıldığını ileri sürmektedirler.⁴¹

“Ey Habibim sen yüzünü hanif olarak dine, Allah insanları hangi fitrat üzere yaratmışsa ona çevir. Allah’ın yaratışında bir değişme yoktur. İşte dosdoğru din budur. Fakat insanların çoğu bunu bilmezler.”⁴² Burada fitratta var olan bir özellik olarak dinden bahsedilmekte, yaratılıştaki bir değişme olmadığı vurgulanarak bunun tüm insanlarda ortak olduğu belirtilmektedir. Fakat bunun kendiliğinden ortaya çıkacağı söylenmemekte, aksine peygambere, yüzünü ona çevir denmekle bu fitratın işlenmesi gerektiğine işaret edilmektedir. Öyle ise bu fitrat bir potansiyel güç, bir enerji, bir kuvve halindedir. Her potansiyel güç gibi fiile dönüşmesi için eğitime ihtiyaç vardır.⁴³ İnsan yapısı gereği, eğitim yolu ile yönlendirilebilir. Fıtrat temelde değiştirilmese de farklı gelişmelere ve içerisinde yaşanan çevreye göre yönlendirilmeye müsait bir esnekliğe sahiptir.⁴⁴

“Her doğan, İslam fıtratı üzerine doğar. Sonra, anne babası onu Hristiyan, Yahudi veya Mecusi yapar.”⁴⁵ Hadiste, çocuğun anne babasının, onun dinini belirlediğine işaret edilmektedir. Çocuk esasen fitrat (İslamiyet) üzerine doğmakta ancak anne babası kendi inançlarına göre çocuğunu yetiştirdiği için, çocuk onların dinine göre yaşamaya başlamaktadır. İslam bilginleri ve filozoflarının, çocuklardaki din duygusu ve varoluşu hakkında görüşleri şu şekildedir:

İbn Sina, çocuğun doğarken beraberinde birçok kabiliyetler getirdiğini, fakat bunların geliştirilmesi gerektiğini ifade eder ve çocuğun ruhunu, kendisine verilenleri

⁴⁰ Mehmet Emin Ay, *Çocuklarımıza Allah'ı Nasıl Anlatalım?*, Timaş Yay. İstanbul 2015, s. 128-129.

⁴¹ Hüseyin Peker, *Din Psikolojisi*, Çamlıca Yayınları, Samsun 2000, s. 109-110.

⁴² Rum 30/30.

⁴³ Abdurrahman Dodurgalı, *age.*, s. 136.

⁴⁴ Hüseyin Yılmaz, *Din Eğitimi ve Sosyal Barış*, İnsan Yay., İstanbul 2003, s. 84.

⁴⁵ Buhârî, Cenâiz, 92, Ebû Dâvut, Sünne, 17, Tirmizî, Kader, 5.

kabule hazır ve elverişli olarak niteler. Diğer bir ifadeyle o, çocuğun dini prensipleri anlamaya ve algılamaya, elverişli ve kabiliyetli olduğunu savunur.⁴⁶

Gazali ise fitrat hadisini esas alarak, çocuğun kalbini “tertemiz, bomboş, saf, her şeyi almaya kabiliyetli ve yöneldiği her şeyi yapmaya meyilli” olarak niteler. İbn Tufeyl, roman sitilinde yazdığı “Hayy b. Yakzan” adlı eserinde, çocuğun dini inanç bakımından yetenekli olduğunu ve insanın şeriat gelmese de akli ile gerçekleri bulabileceğini ve ilahi sırlara dalabileceğini anlatmak istemiştir.⁴⁷

Din duygusu, insanda potansiyel olarak var olan fakat kendiliğinden dışarı çıkmayan bir duygudur. Var olan bu duygunun çocukta harekete geçirilmesini sağlayan, ona verilecek din eğitimidir. Nitekim çocuktaki dini merak duygusu, dini eğitimle gelişir ve zenginlik kazanır.⁴⁸ Anne babaların çocuklarından beklentileri hangi yönde ise, onu öncelikle kendilerinin uygulaması gerekmektedir. Çocuk, gördükleriyle hayatını şekillendirmeye başlar ve yaş ilerledikçe gördüklerini kendi yaşamında uygular. Zira bebekliklerinden itibaren dini konulardan yoksun bırakılıp, gençlik dönemlerinde onlardan dini bütün bir insan olmalarını beklemek birçok zaman olumsuz sonuç vermektedir.

Dini vasıfların en önemlilerinden biri taklittir. İlk çocukluk dönemlerinin başında gelen taklit, eğitimde önemli bir yere sahiptir. 2- 4 yaş aralığında çocukta taklit özelliği gelişir. Aile fertlerinde gördüğü ibadetlere, dinî motifli her türlü davranışlara, içten gelen duygularla yönelir, onların dinî yaşantılarından örnek alarak kendi de aynı davranışları uygulamak ister. Kaynağını sevileni taklit etme psikolojisinden alan bu eğilim, çocuğun dinî hayatının oluşmasında oldukça önemlidir.⁴⁹

Çocukların imanlarını kuvvetlendirmek için, ebeveynlere çokça görev düşmektedir. Bu, sadece onların istekleri için değil, o çocuklar Allah tarafından kendilerine emanet olarak verildiğindedir. Allah emanetinin istediği şekilde korunmasını ve emrettiklerinin ona öğretilmesini istemektedir.⁵⁰ Bu nedendir ki

⁴⁶ Mehmet Emin Ay, *age.*, s. 83.

⁴⁷ *Age.*, s. 83-84.

⁴⁸ Kerim Yavuz, *Çocukta Dini Duygu ve Düşüncenin Gelişmesi*, Boğaziçi Yay., İstanbul 2012, s. 40.

⁴⁹ Ali Baz Bilici, *Çocukta Dini Duygunun Teşekkülü*, Dicle Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi, c. 14, Sayı 1, 2012, s. 191- 192.

⁵⁰ Bkz., Lokman 31/13, 19, Tahrir 66/6.

çocuğun anne baba üzerinde hakları mevcuttur. Çocuğun imanı ne kadar sağlam olursa, ibadetleri de o kadar içten huşu içerisinde olur. Güzel ahlakı, peygamberin ahlakından yol alır ve insanların gıpta edeceği bireyler olur.

Din duygusunu etkileyen ve yönlendiren duygular mevcuttur. Bu duyguların başlıcaları sevgi, korku ve güvendir. Sevgi, insan-Allah ilişkisinde din duygusunun temel alanlarından biridir ve sevginin ihmalinde Allah ile olan ilişki sıradanlaşır. Sevgi olmadan güven ve bağlanma duygusu gelişmez. İnsan sevmediği bir varlığa güvenemeyeceği gibi aynı şekilde ona bağlanamaz da. Bu bakımdan sevgi, dini duygunun gelişiminde etkin bir rol oynar. Dini anlayışa göre sevginin temel kaynağı ve aynı zamanda nihai hedefi aşkın bir varlık olan Allah'tır. Böyle bir sevgiden mahrum olan insan mutsuz, böyle bir sevgiye dayanmayan kulluk verimsizdir. Böyle bir sevgiyle beslenmeyen dünyada insan-Allah ilişkisi, insan-insan ilişkisi, insan-hayvan ilişkisi, insan-doğa ilişkisi bozulmakta, hayat çekilmez hale gelmektedir.⁵¹ Korkunun, çocuktaki din duygusu üzerinde edindiği eğitimin etkisi vardır. Çevresinde kullanılan sözler, cehennemde yalnız kalacağı korkusu, ailesinden uzaklaşacağı ölüm korkusu gibi korkular, çocuğun dine yönelmesinde kısmen de olsa etkilidir. Kur'an bağlamında düşünüldüğünde korku, 'insanın günahlardan uzaklaşması ve dine yaklaşması' çerçevesinde ele alınmakta ve yönlendirici, geliştirici, saygı ve hürmet duygularına yol açan bir duygu olarak değerlendirilmektedir.⁵²

Çocukta din duygusunun şekillenmesinde önemli etkenlerden biri de güven duygusudur. Güven, bir şeye bağlanmak, inanmak ve beraberinde huzura kavuşmaktır. Çocuklardaki bu duygu küçük yaşlardan başlar ve şekillenmesinde en büyük etken annedir. Annenin çocuğun ihtiyaçlarını gidermek için yanında olması, ağladığında kucağına alması, çocuğun güven duygusunu kazanmasına aracı olmaktadır. Anneye güvenen çocuk, aşamalı bir şekilde çevresine güvenmeye başlayacaktır. Güveni sarsılmadığı müddetçe bu duygu pekişir. Annesi veya çevresindekiler inançlı bireyler ise, çocuğa Allah inancını kazandırmaya çalışacak ve buna ortam hazırlayacaklardır. Çocuk, yalnız kaldığında Allah'ın onu terk

⁵¹ Cemil Oruç, *Okul Öncesi Dönemde Dini Duygunun Kökenleri ve Gelişimi*, Dinbilimleri Akademik Araştırma Dergisi, Cilt 10, Sayı 3, s. 5-6.

⁵² Cemil Oruç, *agm.* s. 9.

etmediğini, ne zaman dua etse sesini duyuracağını bildiği takdirde Allah'a güveni başlayacaktır. Allah'a güvenen çocuk, onun emirlerini yerine getirmeye de başlayacaktır.

2.2. Çocuğun Din Eğitimi

Din eğitimi, bireyin dini davranışlarında kendi yaşantısı yoluyla ve kasıtlı olarak istenilen yönde davranış geliştirme sürecidir.⁵³ Din eğitiminin amacı; çocuğun ilahi iradeye uygun olarak yetiştirilmesine, insanların hayatın bütünlüğü içinde ilahi iradeye uygun davranışlar geliştirmelerine yardımcı olmaktır.⁵⁴ Dinin amaçları arasında kişiye dünya ve ahiret mutluluğu sağlamak da yer alır. Din eğitimi de dinin amacını gerçekleştirmesine zemin hazırlar. Bu nedenle, ayet ve hadislerin rehber edinmesine yardımcı olur. İnsana, temelleri Kur'an'da verilen, Hz. Peygamberin hayatı, davranışları ve sözlerinde uygulanan bu süreci, tecrübeler yoluyla öğretmeye ve ayrıntılarını benimsetmeye uğraşır.⁵⁵

İnsan, sadece etten kemikten ibaret bir varlık değildir. İnsan sosyal bir varlık olduğu için sevmek sevilme ve bir inanca sahip olmak ister. Bu da ancak bir aileye, bir topluma, bir dine bağlı olmakla mümkündür.⁵⁶ Çocuğa din eğitiminin istendik yönde verilmesi için, çocuğun ilk dönemlerinden itibaren dikkat edilmesi gerekmektedir. Öncelikle niçin din eğitimi verilmeli ve verilirken nelere dikkat edilmelidir. Uyumlu bir ailede din eğitimi nasıl verilmelidir ve çocuğu etkileyen faktörler nelerdir? bunlar üzerinde durulması gerekmektedir.

2.2.1. Çocuğa Din Eğitimi Vermenin Gerekliliği

Eğitim bilimi, hayat içerisinde ortaya çıkan çeşitli ihtiyaçlara binaen zamanla gerekli bazı dallara ve alt disiplinlere ayrılmıştır. Bu disiplinler zaman içerisinde bilimselleşme çabasına girmişlerdir. Dini hayat ve dini eğitim, hayatın ve eğitimin diğer alanları kadar önemli bir gerçekliğini oluşturmaktadır. Bu gerçekliğin araştırılması ve anlaşılması ihtiyacı din eğitimi bilimini doğurmuştur.⁵⁷ Genel anlamda eğitimden beklenen görevlerin başında, fertlerin bütün yeteneklerini ortaya

⁵³ Cemal Tosun, *Din Eğitimi Bilimine Giriş*, Pegama Yay., Ankara 2002, s. 23.

⁵⁴ *Age*, s. 67.

⁵⁵ Abdurrahman Dodurgalı, *Ailede Din Eğitimi*, Timaş Yay., İst. 2010, s. 25.

⁵⁶ Haluk Yavuzer, *Çocuk Psikolojisi*, Remzi Kitapevi, İstanbul 2000, s. 19.

⁵⁷ Cemal Tosun, *age*, s. 32.

çıkartıp geliştirmek ve temel duygu ve ihtiyaçlarını uyumlu bir şekilde doyurmaktır.⁵⁸ O halde din eğitimi için de insanın önemli ihtiyaçlarını karşılama ve kişinin kendini tanınmasına yardımcı olan alandır denilebilir.

Din eğitimi, bireylerin kendilerini keşfetmelerine yardım eder. Birey, aklını kullanarak duygularını ve davranışlarını değiştirebilir. Kendinde eksik bulduğu veya hatalı bulduğu bir davranış varsa, din eğitimi onu düzeltmesine yardımcı olmaktadır. Allah'ın insanlardan beklediği de budur.⁵⁹ çocuklarının hidayete ermiş insanlardan olmasını isteyen anne babalar, onların eğitimlerine önem verirler. Yapılan psikolojik araştırmalar, çocuğun ilk dönemlerinde aldığı dini telkinlerin yaşamına büyük etki ettiğini göstermektedir. Bu nedendir ki eğitimciler okul öncesi dönemlerine, değerler eğitimini almaya çalışmaktadır. Çocukların kavramlarla ilk tanışması ve karakterinin oluşumu bu dönemdedir. Toplumda değer verilen ahlaki kurallara uyan çocukların yetişmesi için bugünden temellerin atılması gerekir.⁶⁰ Din, insanlığa da güzel ve doğru hedefler belirleyerek sağlıklı toplumların oluşmasına hizmet eder. Dinî eğitimden yoksun olan, manevî yönlerini ihmal eden, hayatı sadece maddeden ibaret düşünen kişi ve toplumların gerçek mutluluğu yakalayabilmesi oldukça zor olacaktır.

“ocukta kendisine yardım edecek ve onu koruyacak “sonsuz bir kuvvet” arayışı vardır. ocuk sahip olduğu bitmez tükenmez merak duygusu ile henüz adlandıramadığı fakat zamanla öğreneceği ilahi kuvveti durmadan arar. ocukta görülen bu arayış ondaki ihtiyacın bir ifadesidir. Zira ocuğun bir takım temel ihtiyaçları vardır. Emniyet, güven, dayanma, korunma, sığınma, kabul görme, teslim olma, sevilme bu ihtiyaçlardan en önemli olanlarıdır. ocuk, soyut düşünme çağına ulaştığında Allah'a inanmakla kendini güçlenmiş ve O'na yakınlışmış hissetmektedir. Allah'ın kendisini her zaman koruyacağına ve suçlarını affedeceğine inanmak çocuğa büyük bir rahatlık ve huzur vermektedir. Böylece ocuk hayatı iyi, güzel ve yaşamaya değer bulmakta ve o nispette yaşama gücü artmaktadır.”⁶¹

⁵⁸ Age. s. 86.

⁵⁹ Yurdağül Mehmedoğlu, *Ahlaki ve Dini Gelişim, 7-14 Yaş ocuk Gelişimi ve Eğitimi Dizisi*, Morpa Kültür Yay., İstanbul 2005, s. 14-15.

⁶⁰ Ali Baz Bilici, *age.*, s. 195-196.

⁶¹ Halit Ertuğrul, *Anne Baba Notunuz Kaç?*. Nesil Yay., İst. 2016, s. 71.

İnsan tabiatı gereği dinle ilgilidir. Kendi hakkındaki sorulara, varlığının ve hayatının anlamını öğrenmeyle ilgili sorularına dinin verilerini kullanarak ulaşır. Din eğitimi çocuğun soru sorma dönemiyle başlayarak, ileri yaşlara kadar sürer ve nereden, nasıl, niçin gibi değerler arayışlarını ifade eden sorulara cevap bulmada yardımcı olacaktır.⁶² Dinle ilgili doğru bilgi edinmemiş çocuklar, ilerleyen yaşlarda başkaları tarafından yanlış yönlendirilerek, dini istismara maruz bırakılmaktadır. Din eğitimi, çocukların doğru dini etkinliklere katılmalarını sağlayarak, onları topluma kazandırmada önemli rol oynamaktadır.

Sağlam bir benlik saygısı, bütünleşmiş bir kişilik için din eğitimi, zenginlik alanıdır. Bütün bunlardan daha önemlisi, hayat için anlam oluşturmanın ancak bireyin manevi eğitimi ile oluşacağı artık insanlığın kabul ettiği bir gerçektir.⁶³ Çocuğa verilmek istenilen dini duygudan, çocuk bihaberdir, onun sevgiye, güvene, aidiyete ihtiyacı vardır. Bu nedenle çocuğu bunlardan mahrum etmeden, vermek istenilen mesaj bazen bir oyun, bir şarkı, şiir, ya da hikâye şeklinde aktarabilir. Çocuğa izletilecek çizgi filmlere, alınan oyuncaklara, söylenen tekerlemelere yani kısacası her şeye dikkat edilmesi gerekmektedir. Bir çikolata, bir çocuk bezi veya bir süt reklamında bile istenmeyen sübliminal mesajlarla karşılaşmaktadır. Çocuk fark etmeksizin orda söylenen tekerlemeyi, davranışı veya resmi taklit etmeye başlamaktadır. İslam inancına ve ahlakına aykırı görseller sergilenmekte ve çocuklar hiçbir şeyin farkında olmadan televizyonu izlemektedir. Dolayısıyla çocukların izleyeceği programlar konusunda ebeveynlerin seçici olmaları gerekir. Zira bu dönemde çocuk müthiş bir şekilde söylenenleri yaşamaya çalışmakta, zihnine kodlamaktadır. Bir çocuğun, kendini tehlikelerden nasıl koruyacağını öğrenmeye ihtiyacı olduğu gibi, bir dine ve o dini doğru aktaracak bireylere de ihtiyacı vardır.

2.2.1.1. Bebeğin İlk Dönemlerinde Dikkat Edilmesi Gerekenler

Çocuklar, anne babalarına Allah tarafından verilen birer emanettir. Saf ve tertemiz olarak dünyaya gönderilen birer inci tanesidir. Müslüman anne babaların görevi de, o temiz kalbi İslam'la donatmak, onu tüm kötülüklerden alıkoyarak hayırlı bir insan olmasına aracı olmaktır.

⁶² Cemal Tosun, *age.*, s. 88.

⁶³ Yurdagül Mehmedoğlu, *age.*, s. 133.

Genel anlamıyla çocuğun din eğitimi, anne rahmine düştüğü an başlar. Bu dönemde çocuğun eğitimi daha çok anneden sorulmaktadır. Annenin yediği içtiği, duyduğu, konuştuğu, hüzünlendiği, sevindiği her şey bebeği birebir etkilemektedir. Anne, çocuğunun İslami değerlere uygun bir yaşayış sergilemesini istiyorsa ve bunun temellerinin de kendi karnındayken başladığının farkındaysa dikkat etmesi gerektiği konuların olduğunu da bilir. Örneğin; Annenin, kendini İslam dininin uygun görmediği ortamlardan muhafaza etmesi gerekir. İçerisinde küfre ve şirke kaçan kelimelerin olduğu veya boş, anlamsız olan müziklerden uzak durulmalıdır. İnancını ve imanını kuvvetlendirecek ilahiler, şiirler, hikâyeler, metinler okuyup dinlenmesi doğru olandır. Özellikle de yüksek sesle Kur'an-ı Kerim okunması tavsiye edilir. Şüphe duyduğu herhangi bir yiyecek olursa uzak durması bebeğinin ahlakı ve terbiyesi için önemlidir. Yapılan araştırmalar bebeğin yedinci aydan itibaren dış tesirlere karşı hassas olduğunu ve tepki verdiğini göstermektedir. Buna göre terbiye meselesinin doğumdan önce başladığı görülmektedir.⁶⁴ Evde huzur ve güven varsa, bebek sağlıklı ve huzurla dünyaya gelir. Mekân kasvetliyse anne de kasvetlidir. Dolaylı olarak bebek de kasvetlenir, gerilir ve sinirlenebilir.⁶⁵

Anne babanın vasıflarını ortaya çıkarması, bebeğin dünyaya gelişiyile somutlaşmaya başlamaktadır. Bebeğin dünya ile ilk tanışmasından itibaren yapılması gerekenler, ebeveynler ve çevre tarafından hassasiyetle uygulanmaya konulmalıdır. Hz. Peygamber sahabeye örnek olacak kadar, birkaç bebeğin damağını anne sütünden önce çiğnenmiş hurma ile temizlemiş ve bunu tavsiye etmiştir. Çocuk dünyaya geldikten sonra ilk yapılacaklardan biri de duadır. Çocuğun hayırlı bir evlat olması, Allah'a layık kul olması, bol rızıklı olması, sağlıklı olması gibi güzel dualar yapılır. Çocuğa yapılacak dualar tahnik⁶⁶ sırasında yapılan dua ile sınırlı değildir, ilerleyen yaşlarda da yapılır. Çocuğun sağ kulağına ezan, sol kulağına kamet okunması ve akabinde çocuğa güzel anlamlı bir isim vermek de, İslam peygamberinin hayatından örnek olarak kalmıştır. Doğum münasebetiyle anne

⁶⁴ İbrahim Canan, *Peygamberimizin Sünnetinde Terbiye*, Tuğra Neşriyat, İstanbul 1995, s. 69.

⁶⁵ Fatma Taş, *Çocuk Baş Belası Mı Baş Tacı Mı?*, Hayat Yay., İst. 2012, s. 24.

⁶⁶ Yeni doğan bebeğin ağzını tatlandırmak amacıyla, hurma gibi bir meyve kurusunun yetişkin biri tarafından ağızda yumuşatıldıktan sonra bebeğin damağına sürülmesidir. Sünnet olan bir uygulamadır.

babanın, güçleri dahilinde bir ziyafet vermesi, hediye almaları veya akika kurbanı kesmeleri de tavsiye edilen uygulamalardandır.⁶⁷

2.2.2. Uyumlu Ailede Çocuğun Din Eğitimi

Aile, toplumun en küçük yapı birimidir. Dünya hayatına gözlerin açıldığı, ilk nefesin alındığı, ilk lokmanın tadıldığı, ilk üzüntünün ilk sevincin yaşanıldığı ve eğitimin ilk alındığı ortam, aile fertlerinin çevrelediği ortamdır. Kişide şahsiyet gelişiminin gerçekleştiği en uzun dönem de aile içinde geçer.

Çocuk, ailede öğrendikleriyle hayata atılır. Kendi ruh hali, psikolojisi, davranışları ve düşünceleri ailede öğrendikleriyle şekil ve boyut kazanır. İlk çocukluk dönemlerinde kazandırılan cömertlik, cimrilik, temizlik ve düzen gibi davranışlar onun ilerleyen yaşlarında davranışlarına etkisi olacak tutumlardır.⁶⁸ Anne babaların çocuğa verecekleri sağlıklı bir din eğitimi, onun dini duygularının güçlenmesine ve dini yaşamasına vesile olacaktır. Bununla birlikte baskıcı veya yanlış verilecek bir din eğitimi de çocuğun dinden uzaklaşmasına sebep olabilmektedir. Çocuğa sağlıklı ve etkili bir din eğitimi verebilmek için, onun fiziksel, psiko sosyal, duyuşsal ve zihinsel gelişim alanlarının yanında, dini gelişim özelliklerinin de göz önüne alınması son derece önemlidir.⁶⁹

Anne babanın çocuğun gelişimi ve eğitimi üzerinde ortak hedeflerinin olması çocuğun gelişimine ve alacağı din eğitimine olumlu yönde etki edecektir. Çocuk, her daim etrafında kendisi ile ilgilenen kendisine değer veren ebeveynler ister. Bu nedenle çocukla çeşitli etkinlikler yaparak hem onun gelişimine katkıda bulunulabilir, hem de verimli vakit geçirmiş olur. Ebeveynler yapılacak etkinlik konusunda hemfikir olmayıp, birinin yaptığını diğeri gereksiz ve anlamsız görüyorsa, çocuk bundan etkilenir ve istenmeyen durumlar ortaya çıkar. Çocuğun gideceği okul, katılacağı sosyal faaliyetler, geziler, piknikler, arkadaş eğlenceleri vb. her konuda anne babanın ortak fikri olduğu takdirde sorunlar azalacaktır.

İslam, her daim çocuğa önem vermiş ve ona tatlı dille, sevgiyle yaklaşmayı tavsiye etmiştir. Tatlı söze uygun hareketler, yumuşak davranışlar tavsiye edilmiştir.

⁶⁷ İbrahim Canan, *age.*, s. 80-81-82-83.

⁶⁸ Mehmet Zeki Aydın, *Ailede Çocuğun Ahlak Eğitimi*, Nobel Yay., Ankara 2006, s. 8.

⁶⁹ Mustafa Köylü, *Çocukluk Dönemi Dini İnanç Gelişimi ve Din Eğitimi*, Ankara Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi, Cilt 45, Sayı 2, s. 138.

Özellikle çocuklara karşı sert hareketler hiçbir eğitim sisteminde önerilmemiştir. Kur'an bu konuda son derece hassastır. Kur'an, çocukları dünya hayatının birer süsü olarak ifade etmiştir.⁷⁰ O salih evladın yetişmesi için, anne babaların çocuk yaşta iken onu İslam ile yoğurması gerekir. Kur'an, çocukları anne babaların göz bebeği olarak tabir eder.⁷¹ Anne babalarının göz aydınlığı olduğunu, sevgi, şefkat ve merhamet duygularının zirvesi olduğunu belirtir. Hz. Yakup'un oğlu Hz. Yusuf'u kaybedince duyduğu üzüntü,⁷² Hz. Musa'nın validesinin onu Nil nehrine bıraktıktan sonraki duyguları⁷³ İslam'da evladın paha biçilmez yeri olduğunu göstermektedir.

Hz. Peygamber, çocuklarla olan ilişkisinde onları huzurlu ve mutlu edecek her türlü çabayı göstermiştir. Çocuklarının başını okşaması, onlara selam vermesi, şakalaşması, onların psikolojilerine, ruhsal gelişimlerine ve çocukça davranışlarına göre davranması, onların gönüllerini hoş tutmaya çalışması bunun en güzel örneğidir. Çocukları kucaklamak, sevmek ve onlarla kaynaşmak Hz. Peygamberin çocuklarla ilişkilerinde göze çarpan özellikleridir.⁷⁴ Hz. Peygamberin çocukları öptüğünü gören bir bedevi şaşırılmış ve "Sizler çocukları öper sever misiniz? Biz çocuklarımızı öpüp okşamayız." demiştir. Peygamber, "Allah senin gönlünden merhamet ve şefkati çekip çıkarmışsa, ben senin için ne yapabilirim."⁷⁵ demiştir. Hz. Peygamber, aile içi iletişimde sevgi ve hoşgörü ilkesini esas almıştır. Eşleriyle, çocuklarıyla ve akrabalarıyla iletişim kurarken sevgi ve hoşgörüye önem vermiştir. O, aile içi iletişimde önemli olan sevgiyi, sözleriyle ve davranışlarıyla bizzat göstermiştir. Sevgiyi açıkça göstermekten geri durmamıştır. Çocuk yetiştirme konusunda önemli olan hoşgörü, sevgi, merhamet ve şakalaşma gibi ilkeleri yerinde ve ölçülü bir şekilde kullanmış ve bunların önemine dikkat çekmiştir.⁷⁶

Bir çocuk, ileride milyonları peşinden sürükleyecek bir lider olabilir, ya da milyonların hayranlıkla eserlerini takip edeceği bir yazar, bir yönetmen vb. olabilir. Çocuğun büyümesi, bir tohumdan bir ormanın çıkması gibi mucizevî bir olaydır. Bu nedenledir ki, Kur'an'da çocuğu doğrudan konu edinen ayet sayısı 297'dir. Dolaylı

⁷⁰ Bkz., Kehf 18/46.

⁷¹ Bkz., Furkan 25/4, Kasas 28/9.

⁷² Bkz., Yusuf 12/84, 86.

⁷³ Bkz., Taha 20/40, Kasas 28/10, 11.

⁷⁴ Ahmet Özdemir, Mansur Teyfur, *Kur'an' da Aile Mefhumu "Günümüz Ailelerine Mesajlar"*, Gece Kitaplığı, Ankara 2017, s. 70.

⁷⁵ Buhari, Edep, 18, Müslim, Fedail, 65.

⁷⁶ Ahmet Özdemir, Mansur Teyfur, *age.*, s. 72.

olarak çocuktan bahseden ayetlerle birlikte bu sayı 342'ye yükselmektedir.⁷⁷ Bu ayetler incelendiğinde İslam'da çocuğun yeri ve önemi ortaya çıkmaktadır. Her çocuk başka bir dünyadır ve algıları, öğrenme düzeyleri farklıdır. Çocuklar arasında kıyas yapmadan onları kendileri olarak yetiştirmek doğru olandır. İki kardeşten büyük olanı biraz yavaş anlayıp uygulayabilir, küçüğü de büyüğüne nazaran daha hızlı ve pratikte daha iyi olabilir. Bu durumda, çocukları incitecek, onları ötekileştirecek söz ve tutumlardan uzak durulur. Çocuk, ailede huzurlu bir manevi ortam arar. Huzurlu ortamı kendi ailesinde bulabilirse, din eğitimini güçlü bir şekilde kazanacaktır. Ancak, aile içerisinde çocuğun teneffüs ettiği dini hayatın mahiyeti ve içeriği ile aile yapısı, aile üyelerinin dine ilgi dereceleri ve ayrıca dini eğitimde izlenen yöntem ve alışkanlıklara bağlı olarak farklı sonuçlar ortaya çıkarabilir.⁷⁸

Çocuğun bir davranışı taklit ve özdeşim yoluyla öğrenmesinde o davranışı yapan kişinin çocuk nezdinde yeri ve değeri önemli rol oynamaktadır. Taklit edilmesi gereken davranış, çocuğun sevgisini kazanmış biri tarafından yapılıyorsa, çocuğun o davranışı uygulaması kolaylaşır. Çocuğun sevgi bağı kurmadığı, hoşnut olmadığı kişiler dini davranışları ne kadar yoğun ve sık uygulasa da çocuk üzerinde uyarıcı olma özelliği zayıftır. Bu nedenle geçimsiz ailelerde çocuklar, problem kaynaklı olarak gösterilen kişileri örnek almazlar.⁷⁹ Anne babalar, dönemselsel olarak çocuklarını kazanmak isterken kaybetme korkusu da yaşamaktadırlar. Böyle bir tedirginliği yaşamamak için aşağıdaki konulara dikkat edilmesi gerekmektedir:

- Vermek istenilen mesajın zorlayıcı olmaması
- Hikmetle hareket edilmesi
- İyi arkadaş seçmesine yardımcı olunması
- Faydalı yayınlar temin edilmesi
- Büyük şahsiyetlerin hayatlarından örnekler sunulması
- Bizzat örnek olunması
- Doğru ve güzel bakış açısı sunulması
- Kök ve temelden başlanması
- İyi amaç kazandırılması

⁷⁷ Abdurrahman Dodurgalı, *age.*, s. 112.

⁷⁸ Hayati Hökelekli, *Din Psikolojisi*, Türkiye Diyanet Vakfı Yayınları, Ankara 2010, s. 257.

⁷⁹ Cemal Tosun, *age.*, s. 150.

- Problemlerin kaynağına inilmesi
- İslam'ın güç ve cazibesinde emin olması
- Şefkatle yaklaşılması
- Seviyesine göre anlatılması
- Uygun zamanların kullanılması
- Anlatırken mütevazı olunması
- Bıktırmadan tekrar etmesi
- Allah'ın rızası esas alınması
- İman yolunun güzelliği örneklerle gösterilmesi
- İman gerçekleri tespit edilmesi
- Soru sormalarına fırsat verilmesi.⁸⁰

Bireylerin, yetişkinlik dönemlerinde gösterdikleri davranış şekillerinin altında, daha önce değinildiği gibi çocukluk döneminde ailede alınan eğitimin önemli yeri vardır. Bu nedenle aile içinde herkesin belirli sorumlulukları vardır ve ona uygun hareket ederler. Aile bireylerinin çocuğa karşı davranışları, çocuğun ileriki yıllarda topluma karşı sergileyeceği davranışları şekillendirmektedir.⁸¹

Her türlü eğitim gibi din eğitimi de baskısız ve hoşgörü ortamında uygulandığında kişinin mutluluğunu artırır. Allah inancı ve sevgisi, zor durumlarda güç alacağı bir dayanak olur. Bu bakımdan din eğitimi; acı veren, baskıcı, sindirici ve onur kırıcı tepkiler ve cezalardan uzak olarak çocuklara özdenetim ve iç disiplin kazandırmayı amaç edinir.⁸² Çocukların sağlıklı, mutlu ve güvenli ortamlara ihtiyaçları vardır. Bu ortam en iyi ailede sunulur. Aile çocuğa, dini ile birlikte onun rahat edeceği huzurlu ortamı verir.⁸³

Araştırmalar, çocukluğun ilk yıllarında aktarılan, kazandırılan tutum ve davranışların ömür boyu kalıcı olduğunu göstermektedir. Sonradan karşılaşılan farklı sosyal ve kültürel etkiler kişileri değişime zorlasa dahi kişi direnebilmekte veya sonraki etkilenmeler onun özüne pek dokunmamaktadır. Bir arının diyar diyar, çiçek çiçek dolaşıp eninde sonunda bal kovanına döndüğü gibi, insanoğlu da hayatının ilk yıllarında edindiği değerlerine bağlı kalmakta ya da bu değerlere tekrar geri

⁸⁰ Abdulaziz Hatip, *age.*, s. 54-62.

⁸¹ Mustafa Köylü, *Aile Din Eğitimi, Din Eğitimi*, Gündüz Yay., Ankara 2012, s. 247.

⁸² Ahmet Koç, *agm.*, s. 161.

⁸³ Hayati Hökelekli, *age.*, s. 259.

dönebilmektedir. Tabi bu değerler çocuğa bal gibi sunulur ve bal kovanı gibi bir ortamda verilirse istenilen sonuçlar elde edilir.⁸⁴ İnsanın hem kendisi hem de yakınları için, yaratılıştan getirilen temiz fitratı ve bu fitrata uygun davranışları koruması, aynı zamanda da kendisi ve yakınlarını Allah'ın karşısındaki sorumluluklarının bilinciyle yetiştirmesi gerekmektedir.⁸⁵

2.2.3. Çocuğun Din Eğitimi Etkileyen Faktörler

Bireyin yetişkinlik döneminde dine ve dini değerlere gösterdiği ilgi, çocukluk döneminde aldığı din eğitimiyle ilgilidir. Çocuğa din eğitimi verilirken onun dini gelişim özelliklerinin yanında, fiziksel, ruhsal, duyuşsal ve zihinsel gelişim alanları da göz önünde bulundurulması gerekir.⁸⁶

Çocuğun din eğitimi etkileyen faktörlerin başında onun içinde bulunduğu yaş faktörü gelmektedir. İnanmak, çocuk için tabii bir iştir. İlk çocukluk devresinde çocuk, inancın sebebini sorgulamaz. Çünkü onun zihni henüz soyut şeyleri kavrayabilecek derecede gelişmemiştir. Bu dönemde çocuk, şüphelenmeden, düşünmeden ve itiraz etmeden inanmaya hazır olduğundan söylenenlere içtenlikle inanır.⁸⁷ 4-6 yaş arasındaki çocuklar, Allah anlayışlarını bireysel ilgileriyle açıklamaktadır. Bu dönemde egosantrik bir anlayışlarının olması kendileriyle bağlantı kurarak açıklama yapmalarını gerektirmektedir.⁸⁸

7-9 yaş grubundaki çocuklarda özel ilgi ve takdir edilme beklentisi fazladır. Bu yaş grubundaki çocuklara din eğitimi verilirken onların özel oldukları, Allah tarafından çok sevildikleri ve yaptıkları ibadetlerden dolayı Allah'ın onları cennetle ödüllendireceği anlatılabilir. 10-12 yaşına gelen çocukların dini tutumları sorgulayıcı bir şekilde değişmektedir. Daha küçük yaşlardaki Allah inancı, yerini sorgulayıcı ve araştırmacı bir inanca bırakır. Kendinden beklenen ibadetlerin mantığını ve değerini sorgulamaya başlar. Allah'ın onlar için belirlediği sınırı öğrenmeye çalışırlar. Allah'ın kudretini ve ilmini merak edip, kendilerinin bu bilgileri ne kadar öğrenebileceklerini anlamaya çalışırlar. Sorgulamaları neticesinde aldıkları cevaplar

⁸⁴ Esan Gül, *Çocuğun Din Eğitimi Nasıl Olmalı*, Çıra Yay., Ocak 2009, s. 125.

⁸⁵ Muhittin Okumuşlar, *Fitattan Dine*, Yediveren Kitap, Konya 2002, s. 54.

⁸⁶ Mustafa Köylü, *Çocukluk Dönemi Dini İnanç Gelişimi ve Din Eğitimi*, s. 138.

⁸⁷ Hayati Hökelekli, *age.*, s. 254.

⁸⁸ Mustafa Köylü, *agm.*, s. 141.

tatminkâr olmadığı takdirde, boşlukta kalıp inkâra varabilmektedirler. Çocukların biyolojik yaşları ile birlikte duygusal yaşları da önemli bir etkidir. Beş yaşındaki bir çocuğun anlama seviyesi 3 yaşındaki çocuğun anlaması gibi olabilir. Bu durumda çocuğun anlayabileceği seviyede bilgilerin verilmesi gerekir.

Çocukların cinsiyetleri de din eğitimlerini etkilemektedir. Çocukların cinsiyetlerinden dolayı farklı yetiştirilme durumları söz konusudur. Yetiştirilme tarzları onların duygularını etkilemektedir. Duygular da bir zaman sonra davranışlara yansımaktadır. Dolayısıyla çocuğun cinsiyetinden kaynaklanan yetiştirme tarzı, onun din eğitimini etkilemektedir.

Kız çocukları daha duygusal, erkek çocukları daha rasyonel olmaktadır. Erkek çocuklarının daha rahat bir şekilde yetiştirilmeleri ve sonuç odaklı olmaları onların din eğitimlerine de yansımaktadır. Namaz kılmaya özendirilen erkek çocukları, kıyafet konusunda sıkıntı çekmezler. Ancak kız çocukları namaza özendirilirken farklı şartlar sunulmaktadır. Setr-i avrete uygun giyinmesi esas olmalıdır. Bu durum, kız çocuklarına uygulamaları gereken sorumluluklar yüklemektedir. Kız çocukları duygusal davrandıklarından, cennet mükâfatlarını ve cehennem korkusunu erkek çocuklarına nazaran daha derinden hissetmektedirler. Yıldız'ın kız ve erkek çocukları üzerinde yürüttüğü çalışmasında, kız çocuklarının affedici-bağışlayıcı-merhamet edici bir yaratıcı tasavvur ettikleri görülmüştür. Bunun yanında erkek çocuklarının ise daha çok ceza verici ve güçlü yaratıcı tasavvurları olduğu ortaya çıkmıştır.⁸⁹ Yaratıcı hakkındaki fikirleri, dine olan yaklaşımlarını da etkileyecektir.

Kişinin din eğitimini etkileyen başka bir faktör de çevre faktörüdür. İçinde bulunduğu toplum, onun kişiliğiyle birlikte, dini duygularını ve din eğitimini etkilemektedir. Kişinin doğuştan getirmediği özellikler onun çevreden aldıklarıdır. Bu nedenle aile ve sosyal yaşam çevre faktörünün içinde yer alır. Ailede aldığı eğitimler çocukluğundan itibaren olumlu ya da olumsuz derin izler bırakır. Çocuk, sokağa çıktığında karşılaştığı olaylar, duyduğu sözler ve insanların birbirleriyle olan diyalogları onu etkilemektedir. Ezan okunduğunda camilere akın eden bir toplulukta yetişen çocukla, ezan okunduğunda kulaklarını kapatan veya müziğin sesini arttıran

⁸⁹ Murat Yıldız, *Çocuklarda Tanrı Tasavvurunun Gelişimi*, İzmir İlahiyat Vakfı Yayınları, İzmir 2007, s. 224.

bir toplulukta yetişen çocuk, aynı değere sahip olamamaktadır. Dinin temel inanç ve tutumlarını dile getiren basit cümle ve ifadelerin çocuğa telkin edilmesi, bir tür “şartlanma” ya da “tepkide bulunma” sonucunu doğurur. Çocuklar büyüklerin dinini kendi ruhi kabiliyetlerinin gelişmesi ölçüsünde kabul etmeye veya onlardan aldıklarını kendi ruhi yapılarına göre işlemeye çalışırlar. Burada çocuk pasif gibi görünse de aslında aktif bir alıcı durumundadır.⁹⁰

⁹⁰ Hayati Hökelekli, *age.*, s. 260.

ÜÇÜNCÜ BÖLÜM

3. UYUMLU AİLE ORTAMININ ÇOCUĞUN DİNİ DEĞERLERE İLĞİ VE TUTUMUNA ETKİSİ

Çalışmanın bu bölümünde din eğitiminin çocuklara verilmesinde anne babaların dikkat etmesi gerektiği konular açıklanmaktadır. Çocuklara, İslam değerlerinin en uygun şekilde verilme yolları anlatılmıştır. Çocukların inanç, ibadet ve ahlak konusunda neler yaşadıkları ve beklentilerin neler olduğu incelenmiştir. İnanç, ibadet ve ahlak noktasında anne babaların sorumlulukları ve etkileri araştırılmıştır.

3.1. Çocuk ve Allah

Bir tasarımın, tasarlayanını tanımlaması ne kadar yetersiz ise, insanların da yaratıcıyı tanımlaması o kadar yetersizdir. Ancak ayet ve hadislerden alınan bilgilere dayalı olarak; “Allah, insanları ve tüm kâinatı yoktan var eden, sonsuz kudret, ilim, irade ve rahmet sahibi olan yaratıcıdır” denilebilir.

Çocukluk döneminde şekillenen en önemli tasavvurlardan biri Allah tasavvurudur. Hatta ateistler için bile Allah tasavvurunun kişinin hayatında var olan en önemli unsur olduğuna inanılmaktadır. Çocukların Allah tasavvuru, yaşla birlikte gelişir, değişir ve ayrıca tarihsel, sosyal, kültürel, eğitimsel ve mezhepsel şartlarla şekillenir. Bir çocuğun Allah inancının onun ailesiyle olan ilişkileriyle alakalı olduğu öne sürülmektedir. Dolayısıyla çocukların, din ve Allah tanımlarını ve anlamlarını öğrenmeye başladıklarında, etkisinde kaldıkları ilk referans grubu kendi anne babalarıdır.⁹¹

Çocuklar doğaya baktıklarında gördükleri karşısında hep bir hayranlık içerisindeyler. Bir karıncanın yuvasına nasıl yiyecek taşıdığını görünce onu şaşkınlıkla izlemekte veya bazen bir böceği, bir çiçeği incelerken nasıl kendinden geçtiği görülmektedir. İlk kez şahit oldukları veya hayran kaldıkları canlılar ve

⁹¹ Murat Yıldız, *age.*, s. 10.

nesneler üzerinden sürekli soru sormakta ve anne babaların verdikleri cevaplardan dolayı da anne babaya gıpta etmektedirler. Birçok gözlemciye göre çocuğun anne babasına karşı olan davranışında, insanların Allah karşısındaki davranışına her bakımdan benzeyen özellikler görülmüştür. Bir eğitimci olan Pestalozzi şöyle demiştir:

“Tanrı fikrinin ruhumda nasıl doğduğunu düşünüyorum. Nasıl oluyor da insan bir Tanrı’ya inanıyor, kendini onun kollarına atıyor, onu sevdiğim, ona bel bağladığım, ondan af dilediğim, onun izinden gittiğim zaman kendimi mutlu hissediyorum? Çok geçmeden sevgi güven, borçluluk duygularının ve boyun eğer davranışların nedenlerini bir Tanrı’ya yüklemekten önce bende geliştiklerini anladım. Aynı davranışı Tanrı’ya karşı gösterecek duruma gelmeden önce insanları sevmem, onlara bel bağlamam, onlara borçlu olmam boyun eğmem gerekir. Çünkü gözünün önündeki kardeşini sevmeyen, göklerdeki görünmeyen Tanrı’yı nasıl sevebilir? Ve vardığım sonuç şu oldu: Bütün bunların çıkış noktası, çocukla annesi arasındaki bağıdır.”⁹²

Yaratılış gereği tüm insanlar, Allah’ın varlığını ve üstünlüğünü kabul ederek yaratılmıştır. Ancak, anne babalar çocuklarına kendi doğrularını ve inançlarını zamanla kazandırır ve çocuk büyüdükçe bazı şeyleri sorgulamaya veya düşünmeye başlar. Anne babanın çocuğuna, Allah’ın kendisinden beklentilerinin neler olduğunu, kişinin Allah’la nasıl iletişime geçeceğini, Allah’ın insana şah damarından daha yakın olduğunu kazandırması gerekir. Çocuk, Allah’ı tanımaya çalışmaktadır ve her şeyin ilkinin öğrenmek ister. Bu nedenle kendisinin nasıl dünyaya geldiğini, kimin yarattığını, Allah’ın kime benzediğini, O’nun anne babasının olup olmadığını, ne kadar büyük olduğunu, herkesi nasıl duyduğunu vb. merak eder ve sorgular. Bunda, yaratılıştan gelen inanma duygusu ile birlikte görünmeyeni bilme, anlama isteği de vardır. Çocuklarda var olan her şeyi insanlaştırma düşünce yapısından dolayı, Allah’ı da insanlara benzetmesi, insanlar üzerinden giderek yorum yapması, tanımaya çalışması doğal bir durumdur.⁹³

⁹² Yurdağül Mehmedoğlu, *age.*, s. 29.

⁹³ Mehmet Emin Ay, *age.*, s. 104.

3.1.1. Çocuğa Allah'ı Anlatmak

Çocuğa doğru bir din eğitiminin verilmesinin ilk adımı, sağlıklı bir Allah tasavvurunun kazandırılmasından geçer.⁹⁴ Çocuğun ilk bağlandığı, güç ve otorite olarak kabul ettiği anne babasıdır. Anne baba tarafından bu durum iyi değerlendirilerek çocuklara en üstün varlık olan, Allah'a inanma ve bağlanma duygusu öğretilir. Kendilerini yaratanın, onlara güzellikler verenin, çocuğunu sevme ve koruma özelliğini verenin Allah olduğu kavratılır. Şunu da açıkça belirtmek gerekir ki, anne ve baba çocuklarının Allah'a imanla bağlanmasında birer vasıta durumundadırlar. Çocuk, din ile ruhen temas kuramamış ise ya da ona karşı olumsuz bir tavır takınmış veya aşırı dini baskılarla anormal davranışlar gösteriyorsa, bunlardan birinci derecede anne ve babalar sorumludur. Şu halde dinin çocuğa verilmemesi hatalı olduğu gibi onun katı, sert ve donuk bir biçimde verilmesi de hatalı ve yanlıştır.⁹⁵

Çocuk kendini özel hissetmek ister. Gerek ailesi tarafından gerekse çevresi tarafından sevmek ve özel olduğunun söylenmesini istemektedir. Dört beş yaşlarında benmerkezci düşünce şekli bunu gerektirir. Bu duygunun farkında olan anne babalar, Allah'ın onu özel olduğu için yarattığını ve ona verdiği nimetlerden söz ederler. Çocuk merkezli eğitim sistemleri, çocuğun sevildiğini bilmesinin, gelişimine katkıda bulunarak özgüvenin arttırdığını belirtmişlerdir. Çocuk, Allah'ın kendisini sevdiğini bildiği takdirde bu duygunun verdiği aidiyetle kendini güvende hissedecektir. Çocuklara kendilerini koruyup gözetin, nimet veren Allah anlatıldığı takdirde, çocuk ta Allah'ı sevecek ve bağlanacaktır.⁹⁶

Dini eğitimde, sağlam ve doğru bir Allah inancı her şeyden önce gelmektedir. Zira bireyin kendisiyle ve çevresiyle ilişkilerine yön veren en önemli etken Allah inancıdır, bir başka ifadeyle nasıl bir Allah'a inanıyor olduğudur. Bu nedenle Allah inancı, çocuklara sevgi, ümit ve bağlanma duygularını geliştirecek şekilde öğretilir. Bunun için çocukların, Allah'ı, bütün varlıkları yaratan, doğaya hayat veren ve doğadaki her şeyi insanın yararına sunan, insanı bütün varlıklardan daha üstün kılan ve seven, özellikle çocukları daha çok seven ve koruyan, besleyip büyüten,

⁹⁴ Mustafa Köylü, Cemil Oruç, *Çocukluk Dönemi Din Eğitimi*, Nobel Yayınları, Ankara 2017, s. 57

⁹⁵ Ali Rıza Aydın, *Çocuğun Dini Şahsiyet Kazanmasında Ailenin Önemi*, Ondokuz Mayıs Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi, Cilt 8, Sayı 8, 1996, s. 215.

⁹⁶ Mehmet Emin Ay, *age.*, s. 99-100

sayılamayacak güzelliklerde yiyecek, içecek vb. nimetler veren yüce varlık olarak tanınmaları son derece önemlidir.⁹⁷ Çocukların Allah kavramıyla ilgili birçok soruları vardır ve bu sorularına doyurucu cevaplar istemektedirler. Anne ve babalar, çocuklarını başından savmadan onları ciddiye alarak sorularına cevap vermesi, çocukların gelişimlerini destekleyecektir. Dikkate alınmayan, geçiştirilen ve zaman zaman da azarlanan, büyürsen anlarsın gibi cevaplar alan çocuğun zihninde bilinmezler artar, merakı endişeye döner ve kendini korkular içinde bulur. Çocukların, Allah, din, ahiret, ölüm gibi konulara ilişkin sorduğu her soru dikkatlice dinlenerek, onları tatmin eden cevaplar verildiği takdirde çocuk kendini geliştirecektir.

Çocuğa soyut bir kavramı öğretmek kolay değildir. Onun çevresinde gördükleriyle özdeşleştirmesi yaşı itibariyle mümkündür. Ancak ebeveynlerin bu durumda çocuğu ürkütmeden, doğru bilgiyi onun anlayacağı şekilde açık sözlerle söylemesi gerekir. Çocuk, ilk dönemlerinde Allah'ı çevresinde gördüğü en güçlü, en koruyucu kişi ile bağdaştırır. Çoğu zaman babalarına veya dedelerine benzetirler. Bu durumu, çocuğun lehine kullanmak anne babanın tecrübesine bağlıdır. Çocuğun Allah'ı benzettiği kişilerden yola çıkarak, Allah'ın en üstün, en başarılı, en bilgili, en şefkatli vb. olduğu söylenebilir. Çocuğa Allah'ı sevdirmek için daima kâinattan, yaratılan güzelliklerden bahsedilebilir. Ağaçların, çiçeklerin, yıldızların, ayın, dünyanın, hayatın güzellikleri onun dikkatine sunulabilir.⁹⁸ Çocuk, soyut anlatımlardan uzaktır, bu nedenle Allah'ın yarattıkları üzerinde yoğunlaşarak doğru bir anlatım elde edilebilir. Allah'ın yarattığı uçsuz bucaksız gökyüzü sayısız hayvan ve bitki türü gibi konular, çocuğun ilgisine sunulabilir. Bu durumda beraberinde, bir yaratıcı fikri uyandıracaktır.⁹⁹

Çocuğa Allah'ı anlatırken Esmâ-i Hüsnâ'dan faydalanılabilir. Allah'ın yeryüzüne tecelli etmiş, çocukların daha rahat kavrayabilecekleri durumlardan örnekler verebilir. Bir ağacın karşısına oturup ağacın kökleri, gövdesinin dokusu, rengi, yaprakları, meyveleri incelenebilir. Bu tefekkür bir sohbeta dönüştürülüp, Allah'ın her şeyi yaratan “Halik”, kâinatı süsleyen “Müzeyyen” meyveleri sebzeleri

⁹⁷ Ahmet Koç, *agm.*, s. 163.

⁹⁸ Esan Gül, *age.*, s. 85.

⁹⁹ Mustafa Köylü, Cemil Oruç, *age.*, s. 63.

bizlere rızık olarak gönderen “Rezzak” olduğunun vurgusu yapılabilir. Esmâ çalışmalarının en önemli çalışma sahası doğadır. Evde oturan bir çocuğa, karıncayı anlatıp tefekkür etmesini beklemek, doğada karıncayı gören ve inceleyen bir çocuğa tefekkür ettirmekten muhakkak ki çok daha zordur.¹⁰⁰ Ailenin dini değerlere yaklaşımı, günlük hayatta Allah içerikli sözler kullanım oranları, çocuklar da bir Allah şeması oluşturmaktadır. Çocuklar üzerinde bir zorlama ve dayatma olmaksızın, dört beş yaşlarından itibaren Allah hakkında konuşmalar yapılması doğru bir yaklaşımdır. Teolojik bilgilerden ziyade Allah’ın günlük olaylarla ilgili varlığı açıklanarak üzerinde konuşulur. Bu konuşmalarda amaç, çocukların konuşmalarını sağlamak onların fikirlerini ifade etmelerine olanak sağlayarak, onlardaki Allah tasavvurunu açığa çıkarmaktır.¹⁰¹

3.2. Çocuk ve Dua

Dua, insanın bütün benliğiyle Allah’a yönelerek maddi ve manevi isteklerini O’na arz etmesi demektir. Duanın amacı; insanın Allah’a halini arz etmesi ve O’na niyazda bulunmasıdır. Bu nedenle dua, Allah ile kul arasında diyalog anlamı taşır. Aciz olan varlığın, sonsuz ve sınırsız kudret sahibi ile kurduğu bir köprüdür.¹⁰² Başka bir ifade ile kulun düşüncesinin Rabb'e arz edilmesi şeklindedir. “Habibim, insanlara de ki, duanız olmasaydı Allah katında ne ehemmiyetiniz vardı?”¹⁰³ Ayette kulun acizliği ve duanın ehemmiyeti anlatılmaktadır. Allah katında insanın ehemmiyetinin ve değerinin duası sayesinde olduğu anlaşılmaktadır. Onun içindir ki, Allah’ın bütün sevgili kulları duadan bir an bile uzak kalmamışlardır. Mesela Kur’an’da peygamberler anlatılırken hep onların duaları verilir ve onların, dua insanları oldukları vurgulanır.¹⁰⁴

Dua, zaman ve mekânâ bağı olmayan ve mutlak bir şekli bulunmayan bir ibadet, bir insan yönelimidir. Her ne kadar bazı kalıp dua cümleleri varsa da, “dua”

¹⁰⁰ Hatice Kübra Tongar, *Korkutarak Değil Sevdirerek Din Eğitimi*, Hayy Kitap, İstanbul 2017, s. 103.

¹⁰¹ Mustafa Köylü, Cemil Oruç, *age.*, s. 70.

¹⁰² Fikret Karaman, İsmail Karagöz, İbrahim Paçacı, Mehmet Canbulat, Ahmet Gelişgen, İbrahim Ural, *Dini Kavramlar Sözlüğü*, Diyanet İşleri Başkanlığı Yayınları, Ankara 2006, s. 128.

¹⁰³ Furkan 25/77.

¹⁰⁴ Bkz., Ali İmran 3/38, 147, Enbiya 21/89, Araf 7/23, 89, 151, 156, 157, Hud 11/43, 47, Nuh 71/28, Şuara 26/83, 169, Ankebut 29/30, Saffat 37/100, İbrahim 14/40, 41, Bakara 2/128, Yusuf 12/33, 101, Kasas 28/16, 21, Ta-ha 20/25, 35, 114, Mü’min 40/44, Neml 27/19, Sad 38/35, Tevbe 9/129, Enbiya 21/112, Müminun 23/93, 94, 97, 98, 118, İsra 17/80.

kavramı genel ve psikolojik çerçevede ele alındığında, bu anlam ve amacın birebir karşılığı olmadığı görülür. Bununla birlikte, dini hayatın bireyin iç dünyasında oluşturduğu duygu yoğunluğu ve sosyal duygu açısından, özellikle aile ve diğer sosyal gruplarda yapılan bu tür duaların da önemli bir yeri olacağı kaçınılmaz gözükmektedir.¹⁰⁵ Toplu halde yapılan dualar sayesinde yeni bilgiler ve dua etme şekilleri öğrenilmektedir.

Çocukların din eğitiminde duanın özel bir yeri vardır. Çünkü çocuklar erken yaşlardan itibaren kutsal olanla her şeyden önce dua aracılığıyla tanışır, zamanla geliştirdiği din dili sayesinde dini alana dahil olur.¹⁰⁶ Dua, üst benlik mekanizmalarının olumlu yönde gelişimine katkı sağlar. Çocuk fantezileri, düşleri dua içerisinde kendilerine yeni açılımlar sağlayarak ifade biçimine geçerler. Bu da çocuğun gerçek dünya ile iç dünyası arasında bir köprü kurma anlamına gelir.¹⁰⁷ Bu sayede anne babalar, çocuklarının gerçek duygu ve düşüncelerini öğrenebilirler. Alınması gereken önlem varsa alınır veya eksik kalmış bir bilgi varsa tamamlanır.

İnsan yapı gereği ideal ve kusursuz bir dünya özlemi duymaktadır. Hele ki çocuklar olumsuz bir durumla karşılaştıklarında duruma anlam verememektedir. Birey, hayal edilen dünya için dileklerini dua aracılığıyla Allah'a iletir. Dua etmek insanın fitri bir eğilimi vazgeçilmez bir ihtiyaçtır. Bunu inkâr edenler bile zor durumda kaldıklarında veya ölümle burun buruna geldiklerinde duaya başlayarak Allah'a yalvarırlar.¹⁰⁸ Bu durum insanın yaratılışının bir özelliğidir.¹⁰⁹ Çocuklar da bu özelliklerinden dolayı, küçük yaşlardayken “keşke” ifadesiyle istediklerini dile getirirler. Çocuktaki bu istekte bulunma halini dini bir tecrübeye çevirmek, anne babanın görevidir.

3.2.1. Dua Alışkanlığının Kazandırılması

Çocuklar için dua, henüz onlar dünyaya gelmeden başlar. O halde çocuk ve dua denildiğinde akla anne ve dua gelmektedir. Annenin içten yakarışları ve iyi dilekleri çocuk doğmadan önce başlayacağı için çocuğu olumlu yönde

¹⁰⁵ M. Doğan Karacoşkun, *Okul Öncesi Dönem Çocuklarında Dua*, Cumhuriyet Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi, Cilt 9, Sayı 1, 2005, s. 103.

¹⁰⁶ Mustafa Köylü, Cemil Oruç, *age.*, s. 85.

¹⁰⁷ Yurdağül Mehmedoğlu, *age.*, s. 64.

¹⁰⁸ Bkz., Yunus 10/12, Zümer 39/49, Lokman 31/32.

¹⁰⁹ Hayati Hökelekli, *age.*, s. 219-220.

etkileyecektir.¹¹⁰ Çocuklarda dua alışkanlığı ebeveynlerinin duaya yaklaşımlarıyla bağlantılıdır. Çocuğun duanın önemini fark etmesi, Allah'a bağlanmasını, dolayısıyla Allah inancının ve Allah sevgisinin gelişmesini destekleyecektir. Yetişkinlerin, çocuklarla birlikte yemek duası gibi kalıp dualar yanında, uygun vesileleri değerlendirerek içlerinden geldiği gibi kendi ifadeleriyle ve içten dua etmeleri önemlidir. Bazen de çocukların kendi kelimeleriyle dua etmelerine fırsat vererek, onları duaya katmak gerekir. Yine yetişkinlerin çeşitli vesilelerle, eve girerken, evden çıkarken, bir işe başlarken, bir işi tamamlayınca, yolculuğa çıkarken vb. yapacakları sade ve içten dualar onlar için örnek olacaktır.¹¹¹

Çocuklara, aileleri tarafından, dua edilerek Allah'tan güzel istekte bulunma duygusu küçük yaştan itibaren öğretilir. Onlara her isteklerinin olamayacağı veya istedikleri şeyin başkasına zararı varsa onu istememeleri gerektiği, toplumun ihtiyaçlarını, önem verdiği şeyleri düşünerek dua etmesi gerektiği kavratılır. Duada istedikleri şeyin gerçekleşmesi için, öncelikle o iş için çaba sarf etmeleri gerektiği anlatılır. Olağanüstü şeylerin ve haram (yasak) olan şeylerin kendisine helal olmasının istememesi gerektiği, kendisi için istediğini, başka Müslüman kişiler için de istemesi¹¹² gerektiği kazandırılır. Duanın ehemmiyetinin kazandırılması ve duanın çocukların hayatında yer edinmesi, anne babaların özel çabalarına bağlıdır. Yemeğe başlarken özellikle sesli bir şekilde besmele çekilmesi ve yemekten sonra yemek duasının yapılması çocukta farkındalık uyandıracaktır. Güzel bir şeyle karşılaşıldığında yapılan şükürler, çocuğun yanında sesli bir şekilde dile getirildiğinde çocukta bir duygu uyanması meydana gelir. Anne babalar tatsız durumlarla karşılaştığında ise yine çocuklarını yanlarına alarak, ellerini açıp duruma göre Allah'tan sabır, şifa veya rızık dilediğinde, çocuk ta kendini o duaların içinde bulacaktır. Çocuğun da algısına göre dili döndüğü kadarıyla şükürünü, sabrını, isteğini ifade etmesine fırsat verilmesi dua kavramının pekişmesine vesile olacaktır.

Çocuklar, bazen ettikleri duaların karşılığını alamadıklarını düşünürler. İstedikler şeyler bu dünyada hemen gerçekleşmeyince Allah'tan uzaklaşabilmektedirler. Doğru olan yaklaşım, çocuklara dualarının hemen kabul

¹¹⁰ Mustafa Köylü, Cemil Oruç, *age.*, s. 85.

¹¹¹ Ahmet Koç, *agm.*, s. 170.

¹¹² Buhari, İman, 7.

edilmemesinin bazen daha hayırlı olabileceği, yahut duanın hemen kabul görmeyeceği ve bunun da insanın hayrına olabileceğinin uygun bir dille anlatılmasıdır.¹¹³

Altı yedi yaşlarındaki çocuklar, sadece korktuklarında, üzüldüklerinde veya bir şey isteyecekleri zamanlarda değil, mutlu oldukları zamanlarda da duaya başvururlar. Allah'a şükran duygularını ifade etmeleri, toplum içinde teşekkür etme özelliğini de beraberinde getirmektedir. Bu dönemdeki çocuklara, “duayı önemli biri ile önemli bir konuşma” şeklinde kazandırmak önemlidir. Dua her zaman yapılabilir ancak yemekten önce veya uyumadan önce gibi kritik zamanlarda yapılan dualar, çocuklarda etki bırakmaktadır. Bu vakitler duaya bir süreklilik kazandırmak için etkilidir. Çocuklara “Ben çok yakınım; dua edenin yakarışına her zaman karşılık veririm.”¹¹⁴ ve “Biz ona şah damarından daha yakınız.”¹¹⁵ ayetleri anlatılarak, her zaman dua edebilecekleri, Allah'ın onları duyduğu ve onların dualarına icabet edeceği anlatılarak dua alışkanlığı kazandırılır.¹¹⁶ Okul çağı çocuklarının dua ve ibadet konularına karşı da ilgileri yüksektir. Bu çağdaki çocuklar ibadet edenleri izlemekten hoşlanmakta, onları taklit etme ve onlar gibi dua etme denemelerine girişmektedirler. Okul öncesi dönemde şeker ve oyuncak istemek için yapılan egosantrik duaların yerini okul çağında hastalıktan, felaketten vb. tehlikelerden korunma, sevdiklerinin ve ülkenin iyiliği vb. istekleri ihtiva eden dualar almaktadır. Bu dualar, aynı zamanda daha makul bir içerik de taşımaya başlamaktadır.¹¹⁷ Ertuğrul, “İlk yıllarında alınan din eğitiminin, çocuk üzerinde olumlu etkiler bıraktığı ve çocuğu disiplinli bir hayata yönlendirdiği bilinen bir gerçektir. Çocuklarda var olan, yüksek bir uyum gücü dikkate alınarak, din eğitimi ilk çocukluk yıllarında en iyi bir şekilde verilmesi gerekir. Çocuğun yaşı 10-12 ye geldiğinde dini eğitim için geç kalınmış olunur. Çocukların küçük yaştan itibaren dine karşı ilgi ve istek duydukları yapılan araştırmalarla ortaya konulmuştur. Onlar, başlangıçta dini kavramların muhtevasını anlayamazlarsa da dualar ve ibadetlere karşı ilgileri yüksektir.”¹¹⁸ demektedir.

¹¹³ Mustafa Köylü, Cemil Oruç, *age.*, s. 88.

¹¹⁴ Bakara 2/186.

¹¹⁵ Kaf 50/16.

¹¹⁶ Mustafa Köylü, Cemil Oruç, *age.*, s. 91.

¹¹⁷ Ahmet Koç, *agm.*, s. 156.

¹¹⁸ Halit Ertuğrul, *age.*, s. 70.

Çocuklar hakkında doğru tespitlerde bulunmak için, onların pencerelerinden hayata bakmak önemli bir etkidir. Anne babalar veya aile büyükleri çocuklara dua etmeyi, doğru dua etmeyi öğretmeye çalışmaktadır. Çünkü ebeveynler çocuklarının kendilerini yalnız hissetmemelerini ve huzurlu olmalarını istemektedir. Çocuklara nasıl ve niçin dua ettikleri sorulduğunda dua etmenin çocuktaki yansımaları ortaya çıkmaktadır. Bununla ilgili Yapıcı'nın Adana'da, farklı sosyoekonomik seviyeleri temsil eden, 4.ve 5.sınıf öğrencileri üzerinde yaptığı araştırma konuya ışık tutmaktadır. Çalışma neticesinde çocukların dua etme sebepleri şu şekilde sıralamaktadır:

“1. Çocuklar zayıf güçsüz ve aciz olduklarının bilincinde olarak, karşılaştıkları veya karşılaşma ihtimalleri olan somut ya da soyut çok çeşitli sorun ve tehlikeler karşısında korunma duygusuyla Allah'a dua etmektedirler.

2. Doğrudan kendilerini ilgilendiren bireysel veya toplu taleplerinin gerçekleşmesinin, ilahi bir destek olmadan zor olacağı düşüncesiyle, isteklerinin gerçekleşmesi için samimi bir şekilde dua ederler.

3. Çocukların bir kısmı duayı dini bir vazife olarak algılayıp sevap kazanma umuduyla yaparken, bir kısmı ise dualarının kısmen ya da tamamen kabul olduğunu gördükleri ya da buna inandıkları için dua etmektedirler.

4. Dua etmeleri doğrudan Tanrı tasavvurlarıyla ilgilidir. Bu çerçevede onlar bireysel açıdan kendilerini yalnız hissettikleri, kendileri ya da sevdikleri diğer insanlar hakkında bugüne ya da geleceğe yönelik bir takım korku ve kaygı duydukları, ruhsal olarak sıkışma ve çaresizlik yaşadıkları anlarda, her şeye gücü yeten insanları seven, iyi kalpli bir Allah'la iletişim kurarak rahatlama amacıyla dua ederler.”¹¹⁹ Çocukların kendilerinden edilen bilgiler ve yapılan tespitler sonucu çocuklara dua alışkanlığının kazandırılabilmesi için, anne babanın dualarında çocuğunu yanında bulundurması ve onu duaya dahil etmesi gerektiği görülmüştür. Dua etmek için mekân veya zaman ayarlamasına gerek olmadığı, her zaman her yerde dua edilebileceği, mutlu veya mutsuz durumlarda koşulsuzca sığınılacak kapının dua kapısı olduğu öğretilmesi gerektiği tespit edilmiştir.

¹¹⁹ Asım Yapıcı, *Güdü ve İçerik Açısından Çocuk Duaları ve Dualara Yansıyan Sorunlar*, Çukurova Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi, Cilt 5, Sayı 2, s. 17-18.

3.3. Çocuk ve Ahlak

Anne baba, ahlaki karakter oluşumunda temel faktördür. Ahlaki karakteri ebeveynin organik gücü ile iliştiiren birçok yaklaşım vardır. Bu yaklaşımlara göre anne baba bilerek veya bilmeyerek, metotlu veya metotsuz ahlaki karakterlerini çocuklarına yansıtırlar.¹²⁰ *Aile ortamında pek çok alışkanlıkların ve davranışların temeli atılır. Ahlaki eğitimin temeli de aile de atılır. Toplumda arzulanan ahlak ruhunun anlam kazandığı en etkili alan ailedir. Kardeşliğin ahlakın ortak dilini, doğru adresini bulmak isteyenler aile ortamında iletişimde kullanılan dilin, paylaşılan değerlerin yeni kuşaklara aktarılmasında titiz davranır. Paylaşılmayan, anlaşılmayan, pratik sonuçlar içermeyen, hayata yabancı olan düşünce ve davranışlarla arzulanan huzur ortamı ve toplumdaki ahlak ruhu oluşmaz. Bu beklenti içinde olanlar sorumluluklarını bilerek donanımlı olmak zorundadır.*¹²¹ Milli varlık ve ahlakın bekası, güçlü ve sağlam aile yapılarına bağlıdır.¹²² Aile bireyleri arasında ahlaki kurallara karşı olumlu bir bütünlük sağlandığı takdirde, çocukların ahlaki değerleri istendik yönde benimsemesi kolaylaşacaktır. Anne babanın merhametli olması, hoşgörülü olması, büyüklere karşı saygısı vb. çocuğun bu değerleri yaşayarak öğrenmesini sağlayacaktır. Güvenilir bir toplumda, dürüst bir çocuk yetiştirmek isteyen anne babaların tedirginliği, toplumun dinden ve ahlaktan ne kadar uzaklaştığını göstermektedir.

Bireyin, toplumda rahat bir yaşam sürmesi için, toplum tarafından kabul görmüş ahlaki kurallara uyması gerekir. Çünkü insanın ahlaki değerlerle hissettiği sorumluluk ona toplumda saygınlık kazandırır.¹²³ Her toplumun kendine özgü ahlaki değerleri olsa da, genel geçer olan belirli ahlaki kurallar mevcuttur. Hoşgörü, merhamet, saygı, sevgi, yardımlaşma, dürüstlük, temizlik, selamlaşma, nezaket ve güvenilir olmak bunlardan bazılarıdır. İslam inancına mensup bireyler ahlakın dinle bütünleştiğinin bilincinde olduğundan, davranışlarının dine ters düşmemesine dikkat eder. Çocuklarına da bunu öğretmenin yollarını arar. İslam dini bireyin ibadetlerini yerine getirmesinin yanında ahlaklı olmasını tavsiye etmiştir. “Hiçbir anne baba,

¹²⁰ Mustafa Köylü, Cemil Oruç, *age.*, s. 35.

¹²¹ Ahmet Çağlayan, *Ahlak Pusulası Ahlak Ve Değerler Eğitimi*, Dem Yayınları, İstanbul 2005, s. 40.

¹²² Mustafa Tavukçuoğlu, Hüsamettin Erdem, *Eğitim Fakülteleri İçin Din Kültürü Ve Ahlak Bilgisi*, Nobel Yay., Ankara 2005, s. 202.

¹²³ Ahmet Çağlayan, *age.* s. 18.

çocuğuna güzel ahlaktan daha güzel bir miras bırakmamıştır.”¹²⁴ diyen din, en değerli miras olarak ahlakı benimsemiştir. Kur’an’da adalet, verilen sözde durmak, bağışlayıcı olmak, alçak gönüllülük, anne babaya itaat, güvenilirlik, sevgi, kardeşlik, barış, doğruluk, cömertlik, merhamet, müsamaha, tatlı dilli olma, güler yüzlülük, temiz kalplilik, gibi güzel ahlaka teşvik eden pek çok ayet bulunmaktadır.¹²⁵ Bununla beraber zulüm, gösteriş, haset, gıybet, çirkin sözlülük, asık suratlılık, cimrilik, bencillik, kıskançlık, kibir, kin, kötü zan, israf, bozgunculuk vb. gibi kötü huy ve davranışlardan nehyeden pek çok ayet de bulunmaktadır ki bunlar İslam dininin güzel ahlaka ne kadar büyük önem verdiğini göstermektedir.¹²⁶ Kur’an’ın birçok ayetinde peygamber nezdinde tüm insanlar ahlaka yönlendirilmiştir. Örneğin “Şüphesiz ki sen en büyük ahlak üzeresin.”¹²⁷ buyrulurken peygamber ahlakı anlatılmıştır, diğer insanların da rehber aldıkları peygamberin ahlakıyla ahlaklanmaları istenmiştir. Hz. Peygamberin ahlakının övülmesi, insanların da o ahlaka meyillenmesini sağlamaktadır. Peygamber de “Sizin en hayırlınız ve kıyamet gününde bana en yakınınız ahlakı en güzel olanınızdır.”¹²⁸ buyurarak güzel ahlakı tavsiye etmiştir.

Ahlak, insanın ruhuna yerleşen alışkanlıklardandır. Ruhlara iyi alışkanlıklar yerleşirse, düşünce ve davranışlar iyi olur. Bunlara güzel ahlak denir. Ruhlar, kötü alışkanlıklarla donanırsa düşünce ve davranışlar da kötü olumsuz olur.¹²⁹ Bir çocuğun yalan söylemesinin altında, ailede gördüğü davranışlar vardır. Aile içerisinde bilerek veya bilmeyerek söylenen yalanlar, çocukta normal bir durum gibi algılanır. Çocuğun yabancılaşma çekmediği davranışı uygulaması uzun sürmez. Ancak yalan, toplum tarafından hoş görülmediği gibi İslam dini tarafından da yasaklanmıştır. Mümin her şeyden önce doğru sözlü olur; yalana başvurmaz. Çünkü yalanı, imanı ve karakteri zayıf kimseler söyler.¹³⁰ Kur’an’da Allah, “Ey iman edenler! Allahtan korkun ve doğrularla beraber olun”¹³¹ buyurmaktadır. Doğru sözlü olan insanlarla birlikte olmayı tavsiye eden Kur’an, bireyin kendisinin de doğru

¹²⁴ Tirmizi, Birr, 33.

¹²⁵ Bkz. Bakara 2/172, Ali İmran 3/77, Enfal 8/53, Nur 24/30, Kalem 68/4.

¹²⁶ Asım Şark, *Güzel Ahlak Sahibi Olmak*, Işık Yay., İstanbul 2011, s. 9.

¹²⁷ Kalem 68/4.

¹²⁸ Buhari, Edep, 39.

¹²⁹ Ahmet Çağlayan, *age.*, s. 17.

¹³⁰ Mustafa Altundağ, *Kur’an’a Göre İdeal Mümin*, Ensar Neşriyat, İstanbul 2007, s. 72.

¹³¹ Tevbe 9/119.

olmasını emretmektedir. “Emrolunduğun gibi dosdoğru ol.”¹³² Doğruluk ve dürüstlük yalnızca insanlarla ilişkilerde değil, aynı zamanda Allah’la olan ilişkilerde de gerekli bir erdemdir. Bu da, dinin emirlerini yerine getirip yasaklarından uzak durmakla gerçekleşir.¹³³

Güzel ahlak sahibi insan, sabırlı hoşgörülü ve iyimserdir. Evinde, işinde, giyiminde, söz ve davranışlarının tümünde olgunluk ve tevazu vardır.¹³⁴ Çocukların birbirlerine karşı hoşgörülü olması, oyuncağını veya yiyeceğini paylaşması, birbirinin sözünü kesmemesi vb. ailede aldığı doğru ahlak kurallarıyla ilişkilidir. Kendi mahallesinden olmayan birinin o mahallede oyun oynamasına izin vermemesi, kendi ırkından ve dilinden olmayan bir çocukla aynı sınıfta, aynı sırada oturmayı istememesi ise çocuğun doğru bir ahlak eğitimi almadığını göstermektedir. Anne babanın, tv. izlerken yaptığı yorumlar, trafikte ilerlerken kullandığı sözler, misafirlikten döndükten sonra ev sahibi hakkında yaptıkları yorumlar gibi her türlü tutum ve davranış çocuk zihni tarafından kaydedilmektedir. Bir süre sonra çocuk, ailede duyduğu sözleri arkadaşlarına karşı söylemekte ve ailede gördüğü tepkileri arkadaşlarına vermektedir.

Ahlak eğitimi, gurur ve kibrin etkisinde kalan çocukları ve insanları haksız davranışlara ve düşüncelere yönelmeden korur, onları, buldukları ortamda doğal güzellikleri ile sevdirmenin, paylaşmanın güzelliğini yaşatmada önemli bir rol üstlenir.¹³⁵ İnsan toplumsal bir varlık olunca din ve ahlakın emir ve yasaklarının da sosyal içerikli olması kadar doğal bir sonuç olamaz. Din insanın iradesini eğitmesini, kendisine hakim olmasını öğütler. Kişinin kendini eğitip eğitmediğini toplum içindeki tavırları ortaya koyacaktır. Evde, okulda, sokakta, ortaya konan bu tavırlar belli özellikler taşımak zorundadır. Sadece İslam inancında değil, başka dinlerde de ahlak konusu son derece değerlidir. İnançlar doğrultusunda davranışların belirginleşmesi olarak tanımlanan ahlak, kişiyi toplumsal her türlü olumsuzluklardan korur. Davranışları şekillendirir, sevgi ve saygıyı yüceltir. Tüm ahlaki erdemler,

¹³² Hud 11/112.

¹³³ Mustafa Altundağ, *age.*, s. 73.

¹³⁴ Ahmet Çağlayan, *age.*, s. 21.

¹³⁵ Ahmet Çağlayan, *age.*, s. 32.

sosyal içerikli olmakla birlikte toplumda belli bir düzen sağlamaya yönelik emirlerdir.¹³⁶

3.4. Çocuk ve Namaz

“Şüphe yok ki ben Allah’ım. Benden başka hiçbir ilah yoktur. O halde bana ibadet et ve beni anmak için namaz kıl.”¹³⁷ “Ey iman edenler! Ruku edin, secde edin, Rabb’inize kulluk edin, iyilik yapın ki kurtuluşa erebilesiniz.”¹³⁸ “Namaz, mü’minlere vakitli olarak farz kılınmıştır.”¹³⁹ “İnanan kullarıma söyle! Namazı kılınsınlar; kendilerine verdiğimiz rızıklardan, hiçbir alış verişin, hiçbir dostluğun olmadığı gün gelmeden önce gizli ve âşikâr infak etsinler.”¹⁴⁰ gibi ayetler Kur’an’da namaz ibadetinin vurgulayanlardan sadece bir kaçını oluşturmaktadır. Ayetler incelediğinde, namazın Müslüman olan her bireye farz olduğu, cehennem azabından kurtulmak için bir kurtarıcı yol olduğu, Allah’a olan kulluk vazifesinin bir gereği olduğu anlaşılmaktadır.

Namaz, belirli vakitlerde ve belirli şartlar altında, içeriğinde ayetler okunması esas olan bir ibadettir. Kişinin acizliğinin, Allah’ın üstünlüğünün, O’na olan teslimiyetin ve şükürün bir göstergesidir. Müslüman olan, buluğ çağına gelmiş, akıl sahibi kadın ve erkek herkese farz olan ibadettir. Terki asla mümkün değildir.¹⁴¹ Hz. Peygamber “Çocuk yedi yaşına gelince namaz kılmasını emrediniz.”¹⁴² buyurmaktadır. Bu hadisi şeriften anlaşılan şudur ki; çocuklar iyiyi kötüden ayırmaya başladıkları zaman, onlara ibadet eğitimi verilerek, mümkün olduğu kadar aksatmamaları öğretilir. İbadet hayatının ergenlik çağında, çocukluktaki taklitçi unsurlardan arınmış, zengin bir muhteva ve derinlik kazanmış bir şekilde varlığını sürdürmesi beklenir.

¹³⁶ Ahmet Çağlayan, *age.*, s. 52.

¹³⁷ Taha 20/14.

¹³⁸ Hacc 22/77.

¹³⁹ Nisa 4/103.

¹⁴⁰ İbrahim 14/31.

¹⁴¹ Bkz., Bakara 2/3, 43, 110, 238, Nisa 4/101, 103, Tevbe 9/5, İsrâ 17/78, Rum 30/17, 18, Taha 20/130, Cuma 62/9, 10, Müminun 23/1, 2, Ayrıca bkz.: Tirmizi, İman, 9, Buhari, Mevakıt, 6, Müslim, İman, 134.

¹⁴² Ebu Davut, Salat, 26.

“Sana vahyedilen kitabı oku ve namazını kıl. Şüphesiz ki namaz hayâsızlıktan ve kötülükten alıkoyar.”¹⁴³ Bu ayete bakıldığında namazı hakkıyla kılmanın, kişiyi kötülüklerden uzaklaştırdığı anlaşılmaktadır. Namaz kılan bireylerin fitneden, dedikodudan, her türlü ahlaksızlıktan uzak duracağı ümit edilmektedir. Hakkıyla kılınan namazın, kişileri İslam dininin hoş görmediği ortamlardan uzak tutacağı anlaşılmaktadır.

3.4.1. Çocuğun Namaza Başlamasında Anne Babanın Etkisi

“Ey Resulüm! Ailene namazı emret. Kendin de ona devam et.”¹⁴⁴ Ayette, Allah Resulü nezdinde tüm anne babalara seslenmektedir. Namazı kılıp, ona devam edilmesi gerektiği ve çocuklara da öğretilmesi gerektiği emredilmiştir.

Daha önce anlatıldığı gibi çocuk, yanında büyüdüğü anne, baba, dede, nine, bakıcı her kimsenin yaptıklarını ve söylediklerini tekrar veya taklit eder. Ayakta durmayı beceremezken, ebeveynlerinin kıldığı namazı taklit etmeye başlar, onların sırtlarına çıkar veya seccadelerine gidip oturur. Bu durumlar çocuğun namazla ilk tanıştığı dönemlerinde yaşanılır.

Çocuğun yaşını göz önünde bulundurarak, tekrar edebileceği kısalıkta olan dua ve sureler okuyarak, onun tekrar etmesi kolaylaştırılabilir. Namaz kılınacağı zaman onun da seccadesini sermesine izin verilerek, namaza dahil olması sağlanabilir. Çocuk, namaz kılınan bir evde büyümüş, anne babasını ve aile büyüklerini namaz kılarken görmüş ise o da tıpkı onlar gibi namaz kılmaya çalışır. Nitekim 2-3 yaşındaki çocuklar, büyükleri namazda ne yapıyorsa onlarla birlikte aynısını yapmaya çalışırlar.¹⁴⁵

Akıl sağlığı yerinde olan, ergenlik dönemine giren her bireyin üzerine namaz farz olmadan önce anne babalarının çocuklarına namaz eğitimi vermeleri gerekmektedir. Ancak namaz kılmanın önemini çocuklara öğretmeye çalışırken oldukça hassas olunarak tedricilik yöntemi ihmal edilmeden namaz alışkanlığı kazandırılması gerekir.¹⁴⁶ Namaza alıştırmak için hayatı zorlaştırmaya gerek yoktur. Ağacı yaş iken eğmek yeterlidir. Onu kırmadan, üzmeden, ihmal etmeden çocuk,

¹⁴³ Ankebut 29/45.

¹⁴⁴ Taha 20/132.

¹⁴⁵ Cemil Oruç, *Okul Öncesi Dönemde Çocuğun Din Eğitimi*, s. 204.

¹⁴⁶ Hatice Kübra Tongar, *age.*, s. 139.

namaza alıştırlabilir. Çocukları günlük hayatın, güzel ve sevinçli ortamlarında namaz kılmaya alıştırmak, onlara nasıl kılınacağını öğretmek işe başlamak yerinde olacaktır. Sevdiği arkadaşlarıyla birlikte namaz kılmalarını sağlayarak, ya da bir geziyle, oyunla, hediye almak için, aile büyükleri çocuklarını camiye, cemaate götürüp namazı sevdirebilirler.¹⁴⁷ Çocuğa namazı sevdirmek için, anne babaların namaza aşkla bağılı olmaları gerekir. Namaz, aradan çıkarılacak bir iş olarak veya reklam aralarına sıkıştırılmış bir ibadet olarak görülürse, manevi değerinden çok maddi bir görüntüden ibaret kalır. Müslüman olan tüm anne babaların gayretleri, çocuklarının İslam dinine uygun bir yaşam sürdürmesini sağlamaktır. Bu nedenle evlatlarını yetiştirirken bazen ikilemlerde kalıp bocalayabilirler. Namazı kılan ihlâşlı çocuğunun olmasını isteyen anne babaların namazı sevdirmesi gerekmektedir. Bunun yolu da sevgiden ve kullanılacak tatlı dilden geçmektedir.

Çocuk hayatı eğlencelidir, tek düz anlatımdan, sürekli uyarılardan hoşlanmaz. Birlikte bir şeyleri yapmayı sever, farklı etkinliklerden hoşlanır. Bu nedenle anne babaların çocuklarına namazı öğretmek için hikâyelere, bilmecelelere, yarışmalara başvurarak namazı anlatmaları gerekir. İbadetler, bazen çocuklara sıkıcı gelebilir, manevi duyguları henüz tam olgunlaşmadığından çok şey beklenilmez. Ancak bunun bir süreç olduğu bilinciyle, çocuğa süreklilik aşılabilir. Namazdayken etrafına bakınmasına, üstüyle başıyla oynamasına çok müdahale edilmesi hoş karşılanmamıştır.

Çocuğun, namaza alışma sürecini hızlandıran etkenlerin başında, cemaatle namaz kılmak gelmektedir. Aile içerisinde cemaatle namaz kılındığı takdirde, çocuk da kendini o cemaatin bir parçası olarak hisseder ve kendi yerinin olduğunu farkına varır. Cemaatle namaz kıldığı takdirde, namazın rükunlarını öğrenmesi ve sureleri ezberlemesi de kolaylaşır. Çocuğun kendine ait bir seccadesi, tesbihi, takkesi, başörtüsü, namaz kıyafeti olduğunda aidiyet duygusu yaşar ve namaza başlaması kolaylaşır. Çünkü çocuklar, kendilerinin olan şeyleri daha çok severler ve onu sahiplenme duygusunu yaşarlar. Kendi seccadesini, kendisinin hazırlamasına fırsat verilebilir hatta bu, bir etkinlik haline getirilerek, seccade süslemesi veya boyaması yapılabilir. Örneğin; keçeden yapabileceği basit bir seccadeye, çocuğun hayal

¹⁴⁷ Cemil Oruç, *age.*, s. 206.

dünyasını süsleyen şeylerle donatmasına izin verilebilir. Böylelikle seccadesini seven çocuk, namaz kılmaya özendirilebilir.

Anne babaların, camilere gittiklerinde mümkün olduğu kadar çocuklarını yanlarında götürerek, cami atmosferini çocuklara hissettirmeleri, çocukta manevi duygunun gelişmesine zemin hazırlayacaktır. Çocuk ne kadar küçük olursa olsun, orda yapılan adını bilmediği ritüeller, onun hafızasına yerleşmektedir. Namaz, dua ve sureler ile ilgili yaşantılar, ilerleyen yaşlarında din ile ilgili davranışların alt yapısını oluşturur.

3.5. Çocuk ve Oruç

Oruç ibadeti, çocukların çok küçük yaşlardan itibaren gördükleri, genellikle öğendikleri bir ibadettir. Oruç tutulan bir ailede, çocuk küçük yaşta ramazan ayı ile tanışmış olur. Anne babalar tarafından, orucun önemi ve oruçluyken nelere dikkat edilmesi gerektiği, çocuklarının seviyelerine uygun kelimelerle açıklanması gerekir. Oruç tutan kişinin sevabının Allah tarafından verileceği, bu kişinin iradesini kullanarak zaman zaman nefesine hakim olduğu, acıkıp susayınca da yoksul insanların halini anladığı uygun bir şekilde ifade edilir.

Çocuklara sahur, imsak, iftar, mahya, fitre, teravîh, kefareî gibi kavramlar anlatılarak orucu bozan ve bozmayan şeylerden de söz edilmesi gerekir. Ancak onları ilgilendirmeyen ve sadece yetişkinler için orucu bozan durumları bahsetmekten kaçınmak gerekir. Sabah kahvaltısında bir araya gelemeyen ailelerin, sahurunu hep birlikte yapmaları çocukları etkilemektedir. Gün içerisinde okunan Kur'an ayetleri, yapılan hediyeleşmeler, kurulan iftar sofraları, kılınan teravîh namazları ve akraba ziyaretleri çocuklara mutluluk vermektedir.

Rübeyyi' binti Muavviz, oruçla karşılaştıkları an ne yaptıklarını ve çocuklarına da bu durumu nasıl yansıttıklarını şöyle aktarmıştır:

"Peygamber aşura günü kuşluk zamanı, Medine yakınlarındaki Ensar köyüne şu haberi gönderdi: "Her kim iftar ederek sabahladı ise gününün geri kalan zamanında imsak etsin. Her kim de oruçlu olarak sabaha ulaştı ise, orucunu tamamlasın." Biz bundan sonra aşura orucunu tutardık, çocuklarımıza da tuttururduk. Oruçlu çocuklarımıza boyalı yünden oyuncak düzerdik de bunlardan biri yemek üzerine ağladığı

*zaman iftar vakti ohuncaya kadar ona bu oyuncağı verirdik.*¹⁴⁸ Asr-ı saadette de çocuklar vardı ve o çocuklar da acıkıp, yoruluyorlardı. Onların anne babaları da çocuklarını çok severlerdi, çocuklarının açlık çekmesini istemezlerdi. Ancak onlar ibadetlerin öneminin farkındaydılar ve çocuklarına küçük yaşlardan bunu kazandırmaya çalışıyorlardı.

Eğitim öğretimde tedricilik esas alınmaktadır. Çocukları küçük yaşlarından itibaren oruçla tanıştırmak gerekir. Üzerlerine farz olmadan evvel, ramazan aylarında aralıklı oruçlar tutulması, ileriki yaşlarda kolaylık sağlayacaktır. Oruçlu oldukları gün, onların istedikleri, sevdikleri yemeklerin hazırlanması onları mutlu eder ve oruca karşı ilgileri artar. Böylece çocuğa dünyada, ailesinin onu önemseydiği, kâinata da Allah'ın ona değer verdiği anlatılabilir.

3.6. Çocuk ve Kur'an Eğitimi

Kur'an-ı Kerim, Cebrail vasıtasıyla, Hz. Peygambere vahiy yoluyla indirilmiş, mushaflarda yazılmış, okunması ibadet olan Allah kelimeleridir. Kur'an okumadaki asıl maksat, onu anlamaya çalışmaktır. Bu husus, ayetlerde gayet açıktır: "Biz, düşünüp anlamanız için onu Arapça bir Kur'an olarak indirdik."¹⁴⁹

"Kur'an'ı gereği gibi düşünmeyecekler mi? Eğer Kur'an Allah'tan başkasına ait olsaydı, elbette içinde birçok tutarsızlıklar bulurlardı."¹⁵⁰ "Öyle olmasa, Kur'an'ı düşünmezler mi? Yoksa kalplerinin üzerinde üst üste kilitler mi var?"¹⁵¹ Bu ayetler insanın Kur'an okuyarak tefekkür etmesi gerektiğini, Allah'tan başka ilahın olmadığı ve Kur'an'ın Allah'ın kelamı olduğu anlatılmaktadır. Konuyla ilgili Hz. Peygamber: "Her kim Kur'an'ı okur ve ezberler, helal kıldıklarını helal sayar, haram kıldıklarını haram kabul edip uzak durur. Allah, o Kur'an sebebiyle onu cennete koyar ve ailesinden cehennemlik olan on kişiye de şefaahat kılar."¹⁵² buyurmaktadır. Kur'an okumadaki gaye, onu anlamak, anlamadaki gaye de, onun hükümleriyle yaşamaktır. Nitekim milli şairimiz Mehmet Akif mısralarında şöyle demiştir:

*"Lafzı muhkem, yalnız anlaşılın Kur'an'ın;
Çünkü kaydında değil, hiçbirimiz mananın*

¹⁴⁸ Buharî, Savm, 46.

¹⁴⁹ Zühuf 43/3.

¹⁵⁰ Nisa 4/82.

¹⁵¹ Muhammed 47/24.

¹⁵² Tirmizî, Fezailü'l-Kur'ân, 13.

*Ya açar Nazm-i Celil in bakarız yaprağına;
Yahut üfler geçeriz bir ölünün toprağına,
İnmemiştir hele Kur'an, bunu hakkiyle bilin;
Ne mezarlıkta okunmak, ne de fal bakmak için."*¹⁵³

Kur'an'ın, mushaf haline verilen saygının Kur'an ayetlerini benimsemeyle taçlandırılması gerekir. Çocuklara sadece elif-ba öğreterek Kur'an ayetlerini anlamını bilmeden bir şiir gibi okumaları Kur'an'ı öğretmek değildir.

Tüm anne babalar kendilerinden önce evlatlarını düşünürler. Onların canlarının yanması, üzölmeleri istemezler. Bu nedenle de birçok fedakârlıklar yapılır. Bilinçli Müslüman olan ebeveynler, çocuklarını nasıl ilim irfanla buluşturacaklarının planlarını yapar. Daha önce anlatıldığı gibi, bebeğin anne karnına düşmesiyle birlikte, anne adayının Kur'an eğitimine başlaması gerekmektedir. Evde sesli bir şekilde Kur'an okunması ve bebek uyutulurken de hafif bir şekilde Kur'an ayetleri dinletilmesi çocuğun bilinçaltına gönderilecek mesajlardır.

Pedagojik açıdan bakıldığında, bir çocuğun ezber ve alfabetik öğrenme süreci 4 yaşında başlar. Bu yaşta çocuklar Maria Montessori'inin tabiriyle emici bir zihniyete sahiptirler. Duyduklarını gördüklerinin adeta bir sünger gibi emerler. Bu noktada Kur'an surelerini ezber yapmaya ve dini motifli şarkılar ezberlemeye 4 yaşından itibaren başlanabilir. Ancak unutulmamalıdır ki tüm bunlar sevdirerek, bıkkınlık hissi vermeden yapılması uygun olmalıdır.¹⁵⁴

Çocuğun dokunarak öğrenmesini sağlamak için, Arap alfabesi oyun hamurundan veya ahşaptan yapılabilir. İsteğe göre hazır alfabe alınarak da çocuğun harflerle tanışması sağlanabilir. Çocuklar bir şeyi, insanların yaptıklarını takip ederek, söylediklerini dinleyerek, eşya ve olayları inceleyerek, tv, video, internet, gazete, dergi, kitap vb. şeyleri izleyerek, okuyarak, yani gözlem yoluyla öğrenirler. Çocuklar bu gözlemler çerçevesinde bir modeli taklit ederek ve onunla özdeşim kurarak öğrenirler. Somut işlemler döneminde bilgiler daha çok görüp izleme, deneme, bizzat katılma yoluyla zihinde tutulabilir, kullanılabilir ve genellenebilir.¹⁵⁵

¹⁵³ Mehmet Akif Ersoy, Hazırlayan: M. Ertuğrul DÜZDAĞ, *Safahat*, Çağrı Yayınları, İstanbul 2006, s. 158.

¹⁵⁴ Hatice Kübra Tongar, *age.*, s. 116.

¹⁵⁵ Ahmet Koç, *agm.*, s. 171-172.

Çocuğa Kur'an harflerini ve sureleri öğretirken, Kur'an ahlakı da birlikte verilir. Kur'an okuyan bir anne babanın, davranışlarına dikkat etmesi ve çocuklarına "Bizler Kur'an'ı yaşayan insanlarız farkımız olmalı" düşüncesini kazandırması gerekmektedir. Çocuk anne babasının söylediklerine değil, onların yaptıklarına bakacaktır. Çocuk, anne babasından Kur'an eğitimi almak istemeyebilir, böyle bir durumda ısrarcı olmadan, Kur'an eğitimini hakkıyla verecek, çocuk eğitiminden anlayan birinin yanına gönderilmesi gerekir. Mühim olan, çocuğun Kur'an'ı severek öğrenmesi ve okumasıdır.

Çocuğa Kur'an eğitimi verilirken ceza yönteminin kullanılması, genellikle ters etki yaratmaktadır. Çocuk Kur'an'dan soğumakta ve gitgide dinden de uzaklaşmaktadır. Bunun yerine, onun ezberlerinde veya okumasında eksiği varsa birlikte tatlı dille doğrusu söylenebilir. Onu küçük düşürecek söz ve davranışlardan uzak durularak, arkadaşlarıyla veya kardeşleriyle kıyas yapılması Kur'an eğitimi olumsuz etkileyebilmektedir.

Kur'an harflerinin yazılması ve okunmasıyla birlikte, onu yaşamayı da öğretmek gerekir. Bir sure ezberletilmeden önce, o surede nelerden bahsedildiği, konusu hakkında bilgi verilir. Konuyla ilgili kıssa varsa anlatılarak, çocuğun dikkati çekilir. Çocukların okudukları sure hakkındaki fikirleri alınarak yorum yapmalarına müsaade edilir. Yetişkinler evlerinde namaz kılarırken, abdest alırken, Kur'an okurken, çocukların kendilerini izlemelerine fırsat verilmesi gerekir. İbadet halindeki insanların derin bir saygı içerisinde olduklarını izleyen bir çocuğun, bu durum üzerinde düşünmesi ve bu halin normal zamanlardan başka bir ruh halini yansıttığını fark etmesi oldukça önemlidir. Çocukların camiye götürülmeleri, abdest alırken onların göreceği şekilde alınması, Ramazan'da sahura kalkıldığında onların da uyandırılması gibi davranışlar, onların bu ibadetleri merak etmelerine yol açtığı gibi; yapanları model alarak ve sorular sorarak öğrenmelerine de yol açacaktır.¹⁵⁶

¹⁵⁶ Ahmet Koç, *agm.*, s. 173.

SONUÇ

Yapılan çalışmalar ve elde edilen bilgiler kapsamında ailenin, toplumun temel yapı birimi olduğu sonucuna ulaşılmıştır. Toplulukların bekası ve saadeti için öncelikle aile yapılarının incelenmesi ve düzeltilmesi gerekmektedir. İslam dini, toplumun huzuru için evlilikleri tavsiye etmiş ve bu konuda birtakım önerilerde bulunmuştur. Aynı şekilde sosyolojik çalışmalar da, aile içinde değerlerin korunmasının ve aile uyumun sağlanmasının toplumların refahı için zemin oluşturduğunu göstermektedir.

Aile kurumunun sağlam bir zemine oturtulması, gelecek nesillerin sağduyulu olmalarında etkilidir. Nitekim sağlıklı evlilikler için de, sürecin eş seçiminden başladığı görülmüştür. Bireylerin, evlilik kararı verdiğinde evlilikten beklentilerini iyi belirlemesi gerekmektedir. Hayatlarındaki dönüm noktalarının farkında olarak bilinçli hareket etmeleri doğru olmalıdır. İslam dini kadın ve erkek Müslümanlara evlilik konusunda gerekli uyarılarda bulunmuştur. Müslüman bireylerin evlilik öncesinde, Kur'an'da evlilik üzerine geçen ayetleri okuyup kendi hayat süzgeçlerinden geçirmesi esas olmalıdır. İslam'da kadının erkek üzerindeki hakları, erkeğin kadın üzerindeki hakları öğrenilmelidir. Hz. Peygamberin evlilik üzerine sahabelerine yapmış olduğu tavsiyeler dikkate alınarak, kendilerine gerekli payın çıkarılması gerekir.

Bireylerin aile olduktan sonraki davranışları, hal ve hareketleri, yaşam şekilleri değişkenlik gösterebilmektedir. Eşlerin kendi üzerindeki sorumlulukların bilincinde olup, evliliklerin huzuru için karşılıklı özveride bulunmaları aile uyumunda etkin bir değerdir. Eşlerin uyumu yakalayabilmelerinde doğru iletişim kurmaları önemlidir. Anlatılmak istenilen ile anlatılan arasında farklılık olmaması gerekir. Aksi takdirde iletişim kopukluğu yaşanmakta ve tatsız durumlar ortaya çıkabilmektedir. Son yıllarda artan boşanma oranlarında, iletişim eksikliğinin ve aynı dini değerlere sahip olmayıp, karşı tarafın değerlerine saygılı olmamanın etkisi artmaktadır. Kültürel ve dini değerlerde farklılık yaşamak istemeyen bireyler, genellikle kendi bölgelerinden, kendi illerinden evlilikler yapmaktadırlar. Nitekim ne kadar çok ortak payda olursa, evliliklerin o oranda uzun ömürlü ve sağlıklı olma ihtimali artmaktadır.

Annelik ve babalık rolü beraberinde sorumluluklar getirmekte ve bireyler bu sorumluluklarının hakkını vermeyi amaçlamaktadır. İslam dini, çocukları gözyaşlı olarak nitelendirmekte ve çocuğun anne babası üzerinde hakları olduğunu bildirmektedir. Çocuk dünyaya gelmeden evvel, anne baba duasının etkili olduğu Kur'an kıssalarında görülmektedir. Anne rahmindeki bebeğin anneden etkilendiği, bu nedenle annenin dini değerlere uygun hareket etmesi, helal haram konularında hassas olması gerektiği anlaşılmaktadır. Çocuğa güzel bir isim vermek, ona İslam'a uygun bir aile ortamı sunmak, dini değerleri yaşayarak öğretmek ebeveynlerin görevidir.

Çocuk fitraten inanma ve bir yaratıcıya bağlanma duygusuyla dünyaya gelir. Anne babaların bu var olan duyguyu köreltmeden, doğru yöntemlerle, doğru zamanlarda, verimli şekilde eğitmesi gerekir. Doğru verilen din eğitimi istendik sonuçlar gösterecektir. Nitekim bu dönemde verilen bilgiler, duygusallıktan zihinselliğe, somuttan soyuta doğru gelişir. Kur'an ayetleri, Peygamber hadisleri, kıssalardan faydalanılarak neler yapılabileceği öğrenilmelidir. Her çocuk kendine özeldir ve bir başkasıyla kıyaslanması o çocuğun ruhsal gelişimini olumsuz etkiler. Anne babaların her çocuğu için farklı yöntemlere ve uygulamalara başvurması olağandır. Çocuğunu İslam emir ve yasaklarına uygun yetiştirmek isteyen anne babalar, kendi yaşamlarıyla onlara örnek olmalıdır. Aile içerisinde kullanılan sözler, ibadetleri yerine getirirken gösterilen samimiyet, ahlaki davranışlar, karşılıklı değer verme ve saygılı olma, çocuğa gözlem yaparken rehber olmaktadır.

Dini değerler ve ibadetler konusunda meraklı olan, soru soran çocuklara anne babaların doğru yöntemlerle doğru cevaplar vermesi ve rehber olması gerekir. Küçük yaşlardaki çocuklara somut deliller sunulması etkili bir yöntemdir. Onlara, bu kâinatın ve bu dünyanın insan için yaratıldığı, binlerce nimetlerin insan için verildiği, gecenin, gündüzün, mevsimlerin insana hediye edildiği anlatılarak dine karşı ilgileri arttırılabilir. Bütün bu nimetlere karşı da insanın bir kulluk borcu olduğu ve bunun için bazı ibadetleri yapması gerektiği, belirli kurallara uyması gerektiği söylenilebilir. Dini değerlere ilgisinin artması ve din duygusunun pekişmesi için, dini gün ve geceler, çocuklarla birlikte ihya edilebilir. O geceler vesilesi ile çocuklara hediyeler alınarak, gönülleri hoş edilebilir.

Çocuklara din duygusu ve ibadet eğitimi kazandırılmak istenildiğinde, öncelikle anne babanın kendi yaşayışlarıyla, din duygusunu ve ibadet sevgisini sergilemeleri gerekir. Çocuk anne babasını gözleyerek, onların yaptığı ibadetleri merak edip onlara özenmeye başlamaktadır. Çocuklarla iyi iletişim kurulup, onları ürkütmeden, azarlamadan ve baskı altına almadan gerekli açıklamaların yapılması gerekmektedir. Çocuğa zorla ibadet yaptırılmaya kalkışıldığında, olumlu sonuçlar alınamayabilir. Üstelik çocuğun böyle bir durumda, anne babadan ve dinden soğuyabilme ihtimali de vardır.

Çocuklara anlatılan hikâye ve kahramanların, adaletli, dürüst ve Allah'ın sevdiği Müslüman kahramanlardan seçilmesi gerekir. Bu şekilde çocuk, o kahramanla kendi hayatını özdeşleştirmeye başlar. Çocuklara sık sık kötülüklerden kaçınmaları, iyiliklere yönelmeleri yönünde olaylar anlatılarak, bu konuda bizzat örnek olunması gerekir. Anne babaların, çocuklara anlattıklarını model olarak sunmaları daha kalıcı bir öğrenmeyi sağlar. Çocuk duyduklarının büyükleri tarafından uygulanmadığını gördüğü takdirde, söylenilenleri yapmayacaktır. Çünkü çocuklar, söylenilenden ziyade yapılanı yapmaktadır. Ayrıca din eğitimi verilirken, sevgi dili kullanılarak hoşgörülle yaklaşılması çocuk üzerinde olumlu etki bırakacaktır. Nitekim çocuklar, sevdikleri kişilerin sözlerini tutmakta onların davranışlarını uygulamaya çalışmaktadır.

Çocukların Allah'la iletişim kurmalarını sağlayan dua ve ibadetler konusunda, anne babaların çocukların gelişim evrelerini göz önünde bulundurarak, onların psikolojik ve zihinsel durumlarına göre gerekli bilgiyi vermesi doğru olandır. Çocuğun özel yapısından kaynaklanan herhangi bir gecikme durumunda (fiziksel-psikolojik-zihinsel) çocuğa baskı yapılmadan asgari düzeyde gerekli eğitim verilir. Dua, ahlak ve ibadet konusunda çocuk çevresinde gördükleriyle kişiliğini şekillendirmektedir. Bunun farkında olan anne babalar, çocukları üzerinde etkili olmak için vermek istedikleri eğitimi sürekli ve kademeli bir şekilde, doğru kanallarla vermeye çalışmalıdır.

KAYNAKÇA

- ALTUNDAĞ Mustafa, Kur'an'a Göre İdeal Mümin, Ensar Neşriyat, İstanbul 2007.
- ALTUNTAŞ Halil, ŞAHİN Muzaffer, *Kur'an-ı Kerim Meali*, Diyanet İşleri Başkanlığı, Ankara 2012.
- AY Mehmet Emin, *Çocuklarımıza Allah'ı Nasıl Anlatalım*, Timaş Yay., İstanbul 2015.
- AYDIN Ali Rıza, "Çocuğun Dini Şahsiyet Kazanmasında Ailenin Önemi", *Ondokuz Mayıs Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi*, 8/8: (1996), s.(211-220).
- AYDIN Mehmet Zeki, *Ailede Ahlâk Eğitimi*, Timaş Yay. İstanbul 2015.
- AYDIN Mehmet Zeki, *Ailede Çocuğun Ahlak Eğitimi*, Nobel Yayınları, Ankara 2006.
- AYHAN Halis, *Eğitim Bilimine Giriş*, Şule Yayınları, İstanbul 1997.
- BEYHAKÎ Ebu Bekir Ahmed b. El Hüseyin b. Ali, *es-Sünenü'l-Kübrâ*, (ed.: Muhammed Abdulkadir Ata), c.7, Beyrut 1994.
- BÜYÜKÖZTÜRK Şener, Ebru KILIÇ ÇAKMAK, Özcan Erkan AKGÜN, Şirin KARADENİZ, Funda DEMİREL, "Bilimsel Araştırma Yöntemleri", *Pegem Akademi*, Ankara 2016,
- BİLGİN Beyza, "Din Eğitiminin Genel Eğitimdeki Yeri", *Ankara Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi*, 24/0: (1981), s.(469-483).
- BİLGİN Beyza, *Eğitim Bilimi ve Din Eğitimi*, Gün Yay., Ankara 1998.
- BİLİCİ Ali Baz, "Çocukta Dini Duygunun Teşekkülü," *Dicle Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi*, 14/1, (2012), s. (189-219).
- BUHÂRÎ Muhammed İbn İsmail, *Sahih-i Buhari ve Tercemesi*, (Tercüme: Mehmed Sofuoğlu), c.: 3, Ötüken Neşriyat Yay., İstanbul 1987.
- CANAN İbrahim, *Peygamberimizin Sünnetinde Terbiye*, Tuğra Neşriyat, İstanbul 1995.

- ÇAĞLAYAN Ahmet, *Ahlak Pusulası Ahlak Ve Değerler Eğitimi*, Dem Yayınları, İstanbul 2005.
- DODURGALI Abdurrahman, *Ailede Çocuğun Din Eğitimi*, Marmara Üniv. İlahiyat Fak. Vakfı Yayınları, İst.1998.
- DODURGALI Abdurrahman, *Ailede Din Eğitimi*, Timaş Yay. İstanbul 2010.
- EBÛ DÂVÛD Süleyman İbn Eş'as es- Sicistani, *Sünen-i Ebu Davut*, (Hazırlayan: Necati YENİEL, Hüseyin KAYAPINAR), c. 8, İstanbul 1989.
- ERSOY Mehmet Akif, *Safahat*, (Hazırlayan M. Ertuğrul DÜZDAĞ), Çağrı Yayınları, İstanbul 2006.
- ERTUĞRUL Halit, *Ailede ve Okulda Çocuk Eğitimi*, Nesil Yay., İst. 2016.
- ERTUĞRUL Halit, *Anne Baba Notunuz Kaç?*, Nesil. Yay., İst. 2016.
- GENÇCAN Ömer Uğur, *Boşanma Tazminat Nafaka Hukuku Bilimsel Açıklama ve İçtihatlar*, Yetkin Yay., Ankara 2010.
- GÛL Esan, *Cocuğun Din Eğitimi Nasıl Olmalı?*, Çıra Yay., Ocak 2009.
- HATİP Abdulaziz, *Dünyadaki Cennet Yuvamız*, Nesil Yay., İstanbul 2010.
- HÖKELEKLİ Hayati, *Din Psikolojisi*, Türkiye Diyanet Vakfı Yayınları, Ankara 2010.
- İBN-İ MÂCE, Muhammed ibn Yazid, *Sünen-i İbni Mace*, (Tercüme: Haydar HATİPOĞLU) Kahraman Yay., İstanbul 2012.
- KARACOŞKUN M. Doğan, “Okul Öncesi Dönem Çocuklarında Dua”, *Cumhuriyet Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi*, 9/1: (2005), s.(101-124).
- KARAMAN Fikret, KARAGÖZ İsmail, PAÇACI İbrahim, CANBULAT Mehmet, GELİŞGEN Ahmet, URAL İbrahim, *Dini Kavramlar Sözlüğü*, Diyanet İşleri Başkanlığı Yayınları, Ankara 2006.
- KASAPOĞLU Abdurrahman, “İslam’a Göre Evlilikte Eşler Arasında Uyum Sorunu – İnanç ve Ahlak Uyumu”, *İnönü Üniv. Per.sun. Bilimname*, 12, 2007/1.
- KOÇ Ahmet, “Okul Çağı Çocuklarının Ailede Din Eğitimi”, *İstanbul Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi*, Sayı: 17, 2008.

- KORKMAZLAR Ümran, ENGİN Oral Pınar, BÜYÜKYAZICI Zeynep, Türkiye’de Çocuk İstismarı Ve Aile İçi Şiddet Araştırması, Özet Rapor, Araştırmanın Yürütücüleri: T.C. Başbakanlık Sosyal Hizmetler ve Çocuk Esirgeme Kurumu, UNICEF – Türkiye, 2010.
- KÖYLÜ Mustafa, “Çocukluk Dönemi Dini İnanç Gelişimi ve Din Eğitimi”, *AÜİFD*, 45/ 2, s.(137-154).
- KÖYLÜ Mustafa, “*Aile Din Eğitimi*” *Din Eğitimi*, Gündüz Yay., Ankara 2012.
- KÖYLÜ Mustafa, ORUÇ Cemil, *Çocukluk Dönemi Din Eğitimi*, Nobel Yayınları, Ankara 2017.
- MEHMEDOĞLU Yurdagül, *Ahlaki ve Dini Gelişim, 7-14 Yaş Çocuk Gelişimi ve Eğitimi Dizisi*, Morpa Kültür Yay., İstanbul 2005.
- NEVEVİ, İmam Muhyiddin, *Sahih-i Müslim Şerhi EL- Minhac*, (Tercüme: M. Beşir ERYARSOY), Karınca Polen Yay. c. 11, İstanbul 2014.
- OKUMUŞLAR Muhittin, *Fitrattan Dine*, Yediveren Kitap, Konya 2002.
- ONAT Hasan, *Niçin Din Eğitimi?*, Uluslararası Din Eğitimi Sempozyumu Bildirileri Ankara Üniversitesi İlahiyat Fakültesi ve Tömer Yayınları, Ankara 1997.
- ORUÇ Cemil, “Okul Öncesi Dönemde Dini Duygunun Kökenleri Ve Gelişimi”, *Dinbilimleri Akademik Araştırma Dergisi*, c. 10, Sayı 3, s. (75-96).
- ORUÇ Cemil, *Okul Öncesi Dönemde Çocuğun Din Eğitimi*, Dem, Çınar Matbaa ve Yay., İstanbul 2014.
- ORUÇ Mehmet, *Huzurun Kaynağı Aile*, Arı Sanat Yayınevi, İstanbul 2018.
- ÖZDEMİR Ahmet, Mansur TEYFUR, *Kur’an’da Aile Mefhumu “Günümüz Ailelerine Mesajlar”*, Gece Kitaplığı, Ankara 2017.
- ÖZKAN Mustafa, *İnsan İletişim ve Dil*, 3F Yay., İst. 2008.
- PEKER Hüseyin, *Din Psikolojisi*, Çamlıca Yayınları, Samsun 2000.
- SELÇUK Mualla, *Çocuğun Eğitiminde Dini Motifler*, Türkiye Diyanet Vakfı Yay., Ankara 1990.
- ŞARK Asım, *Güzel Ahlak Sahibi Olmak*, Işık Yay. İstanbul 2011,

- ŞİMŞEK Sait, *Kur'an'ın Ana Konuları*, Beyan Yay., İst. 2011.
- TAŞ Fatma, *Çocuk Baş Belası Mı Baş Tacı Mı?*, Hayat Yayınları, İstanbul 2012.
- TAVUKÇUOĞLU Mustafa, Hüsametin Erdem, *Eğitim Fakülteleri İçin Din Kültürü Ve Ahlak Bilgisi*, Nobel Yay., Ankara 2005.
- TİRMİZİ Muhammed İbn İsa, *Sünen-i Tirmizi Tercemesi*, (Hazırlayan: Abdullah PARLIYAN), c. 3, Konya Kitapçılık, İstanbul 2007.
- TONGAR Hatice Kübra, *Korkutarak Değil Sevdirek Din Eğitimi*, Hayy Kitap, 2017 İstanbul.
- TOSUN Cemal, *Din Eğitimi Bilimine Giriş*, Pegema Yayınları, Ankara 2002.
- YAPICI Asım, “Güdü Ve İçerik Açısından Çocuk Duaları Ve Dualara Yansıyan Sorunlar”, *Çukurova Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi*, 5/2, s.(57-93).
- YARGITAY 2. Hukuk Dairesi'nin, 04/02/2014 tarihli, 2014/14648 Esas ve 2014/24664 Karar Sayılı Kararı.
- YATKIN Nihat, “İslam'da Evlilik Ve Eş Seçiminde Dindarlığın Tercih Edilmesi”, *Atatürk Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi*, Sayı. 33, (2010), s.(47-61).
- YAVUZ Kemal, *Hacib Böyle Dedi Kutadgu Biligden Seçmeler*, Mostar Yay., İstanbul 2012.
- YAVUZ Kerim, *Çocukta Dini Duygu Ve Düşüncenin Gelişmesi*, Boğaziçi Yay., İstanbul 2012,
- YAVUZER Haluk, *Çocuk Psikolojisi*, Remzi Kitapevi, İstanbul, 2000.
- YILDIZ Murat, *Çocuklarda Tanrı Tasavvurunun Gelişimi*, İzmir İlahiyat Vakfı Yay., İzmir 2007.
- YILMAZ Hüseyin, *Din Eğitimi ve Sosyal Barış*, İnsan Yay., İstanbul 2003.

İnternet Kaynakları

<http://www.tuik.gov.tr/PreHaberBultenleri.do?id=30698>. (02.08.2019).

ÖZGEÇMİŞ

KİŞİSEL BİLGİLER

Adı Soyadı : Mukaddes GÜLTEKİN
Uyruğu : T.C.
Doğum Tarihi ve Yeri : 08.07.1989- Çelikhan/ADİYAMAN
e-posta : mukaddes_apaydin44@hotmail.com

EĞİTİM

Derece	Kurum	Mezuniyet Yılı
Lisans	İnönü Üniversitesi Eğitim Fakültesi	2013

İŞ TECRÜBESİ

Tarih	Kurum	Görev
2013-	M.E.B.	Din Kültürü ve Ahlak Bilgisi Öğretmeni

YABANCI DİL BİLGİSİ

Yabancı Dilin Adı: